

Visszatekintés a múltba

a vallomásokat és az adatokat gyűjtötte: Teleki Júlia

kiadó: Napló Újvidék

a kiadásért felel: Keszég Károly

szerkesztette: Balla Lajos-Laci

lektorálta: Mihájlovits Klára

Előszó helyett

Ajánlanom kellene ezt a könyvet az olvasónak, tehát Önnek, azonban kétközben vagyok, mert nem tudom, hogy elfásultan él-e vagy még mindig érzékeny az emberi sors sokszor már embertelen fordulataira. Ma, amikor a TV helyszínről közvetíti a háborús szörnyűségeket, amikor a műholdak a mindennapok intimitásaiba is belekukucskálnak, amikor...; felvetődik a kérdés: mi újat nyújthat több mint ötven év távlatából ez a dokumentumkötet bárkinek.

A felsorolt kételyek szemüvegén át tekintve az itt található vallomásokra, levelekre a szubjektivitásukat a lehető legelhanyagolhatóbbra csökkenthetjük és akkor rá kell döbbernünk - még azoknak is, akik tizenévesek - : ez nagyon ismerős számunkra, hiszen láthattuk a horvát és a boszniai harcterek szörnyűségeit, a "felszabadított szerb" városok lakóinak golgotáját - és a tömegsírokat is; hallottuk a gőgös kijelentéseket: "a szerb nép nem élhet együtt..."! Ismétlődik a történelem? Mindaz, ami a kilencvenes évek balkáni konfliktusaiban lejátszódott, csak silány másolata az 1944-45-ben a vajdasági németekkel és magyarokkal megtörtént szörnyűségeknek?

Itt nincsenek videofelvételek és műholdképek, csak a túlélők visszaemlékezései, de legalább annyira hitelesek, még ha a "tudósok" tagadják is. Döntse el Ön, elhiszi-e!

A szerkesztő

Csurog

Csurog egy Tisza-menti kis falu. A Sajkás-kerület falvai közé tartozik, amely valamikor Csurug Henrik comes birtoka volt. 1419-ben Zsigmond királytól Brankovics György kapta, ő pedig 1441-ben rokonának, Birinyi Pálnak ajándékozta (Bács Gyula: Jugoszlávia útikönyv alapján).

Csurognak 1910-ben 10180 lakosa volt. Ebből 2730 magyar, 7211 pedig szerb ajkú volt. Feltehetően 1944-ben már sokkal több volt a faluban a magyarok létszáma.

A statisztika szerint 1948-ban 193 magyart és 7293 szerbet lehetett Csurogon találni, összesen pedig 7929 lakost. Felvetődik a kérdés, hol a többi magyar nemzetiségű polgár és miért nem hiányoznak szerbek is, hiszen 1942-ben állítólag sokat kivégeztek közülük.

A központban két templom - egy katolikus és egy pravoszláv - állt egymással szemben. A katolikust 1874-ben építették, de sajnos, nem volt hosszú életű; amikor a falut 1945-ben magyartalanították, azt is ledöntötték, területén futballpályát létesítettek, majd pedig parkosították. Ekkor szántották fel a magyar temetőt, a helyén pedig disznókat legeltettek. Ebből is láthatjuk, a csurogi magyar templom és temető sorsa ugyanaz lett, mint a templom pásztorának és nyájának, hiszen a tisztelendőt a nyáj egy részével együtt kivégezték, a többieket pedig elűzték. Ekkor sokan feltették önmaguknak a kérdést: van-e Isten? de amikor a templom bontásakor az egyik munkásra ráesett valami és szörnyethalt, a jelenlevő nők közül az egyik azt állapította meg; igen kell, hogy legyen, és az Isten csak egy lehet, Ő pedig nem lehet sem szerb, sem pedig magyar nemzetiségű.

Bevezető

A háborúk mindig kegyetlenek, szedik áldozataikat, eközben nem válogatnak, nem kímélik az ártatlanokat sem. A katonák a felettesek parancsait teljesítik, így volt ez 1942-ben is, amikor a magyar hatóságok sok szerbet, zsidót, de magyart is kivégeztek. Az 1942-es razzia Csurogon is áldozatokat szedett, ez tudott dolog, hiszen minden évben megemlékezünk a "hideg napok"-ról. Azt viszont nagyon kevesen tudják, hogy 1944-ben milyen szörnyű megtorlás volt a válasz. Ezekről a véres napokról nem volt szabad megemlékezni, ötven éven keresztül belénk táplálták a kollektív bűnösség érzetét, pedig 1944-ben már nálunk nem volt "idegen, megszálló" hadsereg; akik a két évvel előbbi vérengzésért bűnösök voltak, már régen messze jártak. Mégis a helybeli ártatlanokon álltak bosszút, talán felsőbb parancsra tették, és ebben a helyi szerb lakosok jeleskedtek.

A véres bosszú, ami végigsöpört Bácskán, Csurogon, Zsablyán és Mozsoron tetőzött. Ezt a három falut teljesen megtisztították a magyar lakosságtól, mintha a pólyásoktól az aggastyánokig mindenki bűnös lett volna. Ezekről az atrocitásokról hivatalosan nem vagy csak nehezen lehet adatokat szerezni, mind a mai napig a levéltárak ajtajai zárva vannak a kutatók és a túlélők előtt. Áldozataink nagy részéről nem szerezhetünk be halotti anyakönyvi kivonatot, így tehát csakis a túlélők visszaemlékezésére, elbeszéléseire vagyunk utalva, ha bármit is meg szeretnénk tudni a történelekről.. A visszaemlékezések egy csokrárt szeretném most az olvasó elé tárni, hogy azokból kíséreljen meg képet alkotni az eseményekről, történelmünk eddigi fehér foltjáról. Az áldozatok hozzátartozói mesélnek e könyv lapjain, azok, akik megjárták és túléltek a poklok poklát. Ők ötven éven keresztül emlékeik között őrizték azt a keserűséget, fájdalmat és gyászt, ami 1944-ben történt velük. Sokan még a gyermekeiknek sem beszéltek az eseményekről, a szavakkal együtt igyekeztek lenyelni az emlékek hatására feltoluló könnyeket is. Közülük néhányat sikerült megszólaltatni, ők mindnyájan egyként vallják: azért imádkoznak, hogy soha ne ismétlődjön meg az, ami 1942-ben és 1944-ben történt. Nem kívánnak bosszút állni, azt szeretnék, ha nemzetiségtől függetlenül emberhez méltóan együtt tudnánk élni.

A falu szélén állt és ott áll ma is egy szélmalom. Nem messze volt tőle a téglagyár, közöttük

pedig a sintérgödör. Ide lettek jeltelen tömegsírokba ideiglenesen elkaparva a csurogi és a környékbeli magyarok, a gyűlölet és a bosszú áldozatai. Csontjaikat néhány év múlva a szó szoros értelmében kilopatta a gödrökből a tettes: Tito rezsimjének pribék bandája, majd a kulai bőrgyár szeméttelépére szállíttatta azokat. Róluk és a velük történelekről a szélmalom mesélhetne legtöbbet, ha beszélni tudna. A területet ma gaz és fű borítja. Az áldozatoknak nincs fejfájuk, sírjukon nem nyílik virág.

Emléküket csak a szívünk őrzi.

Visszaemlékezések

Visszatekintés a Múltba Csurog 1944-1945

Úgy érzem, eljött az ideje, hogy visszatekintsünk a múltba, hogy leírjuk: mit tettek a csurogi magyarokkal a partizánok és a magukat annak valló egyének, mert csak így lehet büntudat nélkül békében egymással élni. Lehet, hogy nem vagyok illetékes a beszédre, az írásra, hiszen akkor csak egy éves voltam, mégis, úgy érzem, édesanyám helyett ezt nekem kell megtennem.

1943-ban születtem Csurogon. Nem voltam még egy éves, amikor édesapámat elhurcolták. Soha többé nem jött vissza. Kivégezték. Bűne csak egy volt: magyarnak vallotta magát. Ennek köszönhetem, hogy nekem nem adatott meg a kedves, meleg szónak: ÉDESAPÁM a kimondása.

1942 folyamán édesapám jótállt a szerb szomszédaiért, aminek köszönve senki sem bántotta őket. Ugyanezt nem kapta viszonzásul, mert 1944 októberében a többi magyar férfival együtt a községháza udvarába terelték. Egy ideig nővérem - négyen voltunk testvérek - hordta be neki az ennivalót, mert édesanyámat erőszakkal munkára kötelezték. Egyik napon a testvéremet azzal fogadták, hogy apánk már nincs ott, elvitték. Eközben arra lett figyelmes, hogy kocsi hagyta el a községháza udvarát trágyával megrakva, de a szekerek aljából csorgott a vér, az udvarból még akkor is puskalövés hallatszott ki. Így lett a 34 éves anyám összetört szívű özvegy nagyon sok asszonytársával együtt. Ez azonban még nem volt elég. 1945. január 23-án puskás partizánok törtek ránk és édesanyámat arra kényszerítették, hogy öt perc alatt hagyjuk el a házat.

Összecsomagolta amit csak tudott, a bátyám - aki szintén gyermek volt még akkor - szekérbe fogta a lovakat, majd felraktak minket is. Így indultunk el meleg ruha nélkül csikorgó hidegben és nagy hóban, de nem jutottunk messzire: két sarokra tőlünk lezavartak bennünket a kocsiról, élelem és meleg ruha nélkül vártuk az utcából felénk terelt többi magyar családot. Legidősebb néném akkor volt 14, bátyám 11, másik nővérem 4, én pedig 1 éves. Ennek köszönhattuk, hogy a többi kisgyermekes csonka családdal együtt nem gyalog indultunk a nem messze levő faluba, Járekra, hanem tehervonatra terelték fel bennünket. Járekon az üres német házakba szállásolták el az embereket, szobánként 20-25 személyt. Enni sőtlan kukoricalisztet kaptunk, mindenki abból evett, amit talált, azaz ki edényből, ki cseréptáliból, de volt olyan is, akinek a csirkeitató jutott. Minderre nem emlékezem, csak édesanyám és testvéreim elbeszéléséből tudok róla. Azt is elmondták, sokan megbetegedtek, meghaltak, rám is feladták az utolsó kenetet, számomra halotti inget varrtak egy tarisznyából: ebben akartak eltemetni, azonban hogy hogy nem, életben maradtam.

A gyűjtőtáborban eltöltött idő után sem térhettünk haza, összes vagyonunkat elvették, a házunkba új lakók költöztek, földönfutókká váltunk.

Most pedig beszéljenek a túlélők, a szemtanúk. Azt szerettem volna, ha a vallomások névvel és pontos címmel lennének ellátva, azonban többen is kérték, ne áruljam el jelenlegi lakhelyüket, de volt olyan is, aki csak akkor kezdett beszélni, amikor megígértem, nevét sem fogom említeni. Arra kérem az olvasót, legyen megértő, hiszen most a legfontosabb a történetek megismerése.

1. Pataki Katalin

Huszzonegynéhány évesen maradt özvegyen két pici gyerekkel, addig férjével boldog házasságot éltek.

"Csurogra húsvét vasárnapján jöttek be a magyar honvédek, az egész falu, köztük én is, az utcákon várta a katonákat. A magyarok közül mindenki örült, például a Kardos családbeli hat fiú egymásba kapaszkodva ropta a táncot a fúvós zenekar által játszott Rákóczi-indulóra. Amikor a sereg a templomhoz ért - itt volt az iskola is, az addigi boldogság hirtelen félbeszakadt, mert az iskola padlásáról löni kezdtek a katonákra. Mindenki menekült, ahogyan csak tudott. A nemzetőrök önvédelemből löni kezdtek, majd pedig a padláson elfogták az ellenállókat, elszedték tőlük a fegyvereket, kihallgatták, majd szabadon engedték őket. Ekkor a pravoszláv pap leányunokája egy virágcsokorban elrejtett pisztollyal lelőtte az egyik katonát. Nagypapa a családdal Dupp Bálint plébánosnál talált menedéket, a lányt azonban a helyszínen kivégezték. A szerb lakosok fegyvereiket trágycsokorok alján mentették ki a faluból és elásták. Már ekkor készültek valamire. Mesélték, Csurog fel volt térképezve, minden magyar ház pirossal volt megjelölve.

Volt egy detektoros rádiónk, 1941 decemberében az egyik este akaratlanul kihallgattam két férfi szerb nyelvű beszélgetését. Egyikük jelentett: januárban lesz a felkelés. Ez be is következett, mert a Tisza befagyását követően a partizánok átjöttek Bánátból. Ekkor bevezették a statáriumot, aki éjszaka kiment az utcára, azt lelőtték.

Később úgy látszott, minden lecsendesedik, de ez sem tartott sokáig. Ahogyan közeledett a szovjet front, úgy erősödtek a partizánok. 1943 végén a szomszéd szerb lány figyelmeztetett, hogy majd meglátjuk még, kié ez az ország. 1944-ben már biztosak voltak a győzelemben, ami miatt sok magyar elmenekült szeptembertől kezdve. Az ős esős volt. Rokonaink október 3-án mentek el, de mi is készülődtünk. Egy lovak és egy tehénünk volt. A tehénkét a kocsis után kötöttük, kinyitottuk a kaput és indulni akartunk, de a tehén elszakította a kötelet és elszabadult. A férjem becsukta a kaput és azt mondta: "Meg a tehén sem akar menni, akkor miért menjek én, aki senkit sem bántott. Engem sem fog bántani senki. Maradunk. "

Szombaton, október 21-éről 22-ére virradó éjszaka nagy robbanást hallottunk. Ekkor röpítették a levegőbe a gyöngyszigeti hidat. Másnap, vasárnap megkondult a harang. Azt hittük, megérkeztek az oroszok, de csak a falubeli szerbek jöttek vissza, azok, akik előzőleg valami okból elhagyták a falut, szedett-vedett ruhákban. Sok ismerősünk volt közöttük. Pajo Maksimovic, a

földszomszédunk is megérkezett. Mindenki üdvözölte, még én is, de ő erre azt felelte, hogy egy magyarral se fog kezdet, mert agyonütötték a fiát. Éreztem, hogy veszélyben van a férjem. Kedden bejött hozzánk két férfi. Egyikük, Crnjakov Milos tele volt aggatva kézigránáttal. A másik, Gagic Dusko asztalos volt. A férjemet magukkal vitték. Többé nem is jött haza. A községháza melletti gabonaraktárba zárták a férfiakat, ide hordtam minden nap az ennivalót - le is köpdöstek a szerb asszonyok érte -, habár nem hiszem, hogy ő abból valaha is evett. Rengetegen voltak benn, mint gyufaszálak a skatulyában, és borzalmasan néztek ki.

A következő hétfőn, amikor hozzá mentem, sokat kellett várnom. Láttam, hogy a nadrágszíjak és a cipőfűzők egy kupacba voltak dobálva, az ajtóhoz pedig egy géppuskát állítottak. Megjegyzem, előző nap megkért a férjem, szóljak Milenko szomszédnak, segítsen, meg is tettem, de ő azt felelte, nem teheti, mert akkor neki kell helyette bemenni. Mikor megláttam az ajtóra szegezett fegyvert, mindjárt tudtam, innen senki sem fog élve távozni. Másnap, kedden volt egy hete, hogy elvitték a férjemet. Nagyon rossz érzésem volt, ami be is igazolódott, fél kilenckor kezdtek lövöldözni, ez fél egyig tartott. Ekkor csak a sarokig engedtek bennünket. Ahogy ott állok, egyszer csak jön onnan ki a szomszéd lány és kérdi tőlem: "Katica, kuda ides?" (Hova még a Katica?). Azt még hozzátette, hogy Pistának már nem kell étel, mert lelötte. Ez a nő egy osztályba járt velem, mivel én is szerb iskolába jártam. Jól ismertük egymást, anyósoméék mellett laktak. Megtudtam, hogy tettéért, azaz a gyilkosságért harminc pengő fizetséget kapott.

Hazaérve szinte beestem az udvarba. Napokig nem ettem, nem aludtam. Nem akartam tovább élni, de a két árva, akiknek már nem volt apjuk, erőt adott az élethez, fel kellett nevelnem őket. Fiam ekkor hat éves volt, a lányom alig múlt egy. A nagyobbiknak elmagyaráztam, bárhogy is zörgetnének, ne sírjon, maradjon csendben, mert különben minket is elvisznek. Még az utcára sem mertünk kimenni, mert olyan is történt, hogy megölték azt, akit kihívtak. Anyósom egyedül lakott, nem merte otthagyni a házat, nehogy úgy járjon, mint akik ezt megtették és reggel csak a csupasz falakat találták meg. Így éltünk három hónapig. 1945. január 22-én vagy 23-án átszölt a kerítésen Milenko: "Kató szomszédasszony, öltöztesse a gyerekeket, mert el kell hagyniuk a házat!" Mivel a ruháink egy része zsákban volt azóta, amióta el akartuk hagyni Csurogot, csak feldobtuk a kocsira, ennivalót is tehattunk, mert két héttel előbb vágunk disznót. Feltettük még a dunyhát és a párnát is. A partizánok még be is zárták a kaput utánunk. Azonban már a szomszéd háza előtt jött egy másik csoport katona és a kislánnyal együtt leszállítottak a kocsiról. A fiú a kocsin maradt, a dunyhába csavarva hajtotta a lovakat.

A piactérre terelték a gyalogosokat, a Ratkov kocsmá előtt várakoztunk sötétedésig. Négyes sorban mentünk a vasútállomásra, ahol már vártak ránk a marhavagonok. Mielőtt beszálltunk volna, az egyik partizán magyarul káromkodott. Odamentem hozzá és megkérdeztem, hogy mi van a fiammal, aki a kocsival maradt. Megint káromkodott és azt mondta, jobb dolga lesz, mint nekem. Betereltek bennünket a vagonokba, annyian voltunk, mint heringek a konzervdobozban, az ajtót pedig ránk zárták. Senki sem tudta, hova visznek bennünket. Azt hittem, meg sem állunk Szibériáig. Éjfél tájt állt meg a vonat, kinyitották a vagonokat és volt, aki felismerte, hogy Járekon vagyunk. Nagy hó és nagyon hideg volt. Megmutatták "összkomfortos" szállásunkat, a tetűkkel teli - ezt már csak másnap tudtuk meg - leterített szalmát.

Reggel megérkeztek a kocsik és a gyalogosok. A hosszú kocsisorból csak 4-5 kocsi érkezett meg és én leírhatatlan boldogságot éreztem, mert az arcára fagyott könnyeivel a fiam is ott volt köztük. Vele volt anyósom is, aki elmesélte, hogy az úton, ahogy mentek négyesével, a fiam

felismerte és lekiabált neki, hogy hajtsa most már a kocsit ő, mert fázik a keze. Óriási szerencsénk volt, mert a kocsira feltett holmit nem bántották, így pár napig volt mit ennünk. A ruhák egy részét a földre, a többit pedig magunkra terítettük, hogy ne fázzunk. Annyian voltunk a szobában, hogy ha lefeküdtünk, akkor nem lehetett járkalni, mert egymást tapostuk volna le.

Másnap jöttek a partizánok, átkutattak bennünket és akinél még volt ékszer, attól elszedték. Ha valaki nem adta szépszerével, attól erőszakkal vették el.

A kenyeret, amit adtak, csutkástól örölt kukoricából készítették só nélkül. Evőeszközünk nem volt, a padláson és a szemétdombon találtunk cserépedényeket, rozsdás kést, kanalat, így állt össze a készletünk. Nekünk szerencsénk volt, mert a sógornóm hetente meglátogatott bennünket, ilyenkor enni is hozott, így megmentett bennünket az éhhaláltól. Csomagokat csak addig kaphattunk, amíg le nem cserélték a tábor parancsnokát. Az új parancsnok, egy nő, megtiltotta, hogy bárki bármit kapjon. Mindnyájan dolgoztunk is, ilyenkor a "némber" lóháton ellenőrizte a munkánkat.

A házban találtunk kendert, leáztattuk, kivertük, majd drótból tűt készítettünk, ennek segítségével pedig hálót. Ez a háló utána mindig nálunk volt. A német házak kertjeiben a krumpli el volt vermelve, mi azokat megtaláltuk és rájártunk. Egyik alkalommal az unokanővéremmel indultunk beszerző útra. Nála szakajtó volt, én pedig a hálót vittem. Rokonom megmerítette a szakajtót, utána elszaladt. Én már nem kerülhettem sorba, mert a közben megjelent partizán szabályosan a falhoz vágott, utána pedig azzal fenyegetett, hogy lelő. Az embertelen bánásmódnak köszönhetően annyi halott volt, hogy nem fértek el a temető kriptáiban, ekkor kénytelenek voltak gödröt ásni, abba helyezték a hullákat.

Amikor már végképp nem volt mit ennünk, kiszöktünk és a tábor melletti úton a munkába járó temeriniectől kéregettünk. Örökké hálával gondolok rájuk, különösen arra a börtarisznyás idős bácsira, aki gyermekeimnek egy óriási szeletet vágott le a kenyereből. Úgy is szereztünk élelmet, hogy a burgonya ültetése közben a magkrumplit dézsmáltuk meg, minden nap titokban egy-egy maréknyit loptunk be a táborba.

Hónapokkal később Szépligetre kerültünk. Valamivel jobb volt a sorunk, munkánkért itt pénzt is kaptunk, de az enivalóval sem fukarkodtak annyira. Itt halt meg Kovács Simon, a nagybátyám, akit már deszkából összeeszkábált koporsóban földeltek el. Szépligetről később elengedtek minket. Útravalóként csak annyit mondtak, mindenhova mehetünk, csak haza nem. Azóta az Isten is megsegített bennünket, újra van otthonunk és békében élünk."

2. Petrovics, született Gál Ilonka

"1944 októberében minden nap dobolták, hogy kinek kell jelentkezni, azaz kiket fognak kivégezni. Szörnyű volt hallgatni, mert tudtuk, ki marad másnapra apa nélkül, de nem tehattünk ellene semmit. A bűnük csak az volt, hogy, magyarok voltak. Egyik nap Farkas Ádám megkérdezte, miért világítanak minden este a temetőcsősznél, ezért őt is kivégezték. Nem volt szabad semmit sem tudnunk. Amikor Ádám lánya, Erzsébet bement édesapjához elbúcsúzni, alig ismerte meg, még az orrát is leszakították verés közben.

A kivégzésekre könnyen találtak okot. Konc Pált azért ölték meg, mert rendőr volt; a 18 éves leventéket, mert magyar ünnepeken magyar dalokat énekeltek; Kasza István fiatalembert, mert március 15-én a templomtoronyban tárogatón magyar nótát játszott. Az egyik családból az apa külföldön volt, de haláleset miatt hazatért. Pár nappal később behívták és kivégezték.

Tudtuk, hogy valami történni fog velünk is, mert a szerb szomszédunk, akivel jó barátságban voltunk, többször is átjött hozzánk. Látszott rajta, hogy valamit szeretne mondani - sajnós, mégsem tette; de ehelyett csak azt hajtogatta " brate Misa, egyetek és igyatok' ; mintha azt akarta volna tudatni velünk, úgysem sokáig élünk már. A csurogi szerbek minden nap konferenciát tartottak, ahol nagy részük úgy foglalt állást, hogy mindannyiunkkal végezni kell. Tudta ezt a szomszédunk is, de nem merte megmondani.

Január 23-án el kellett hagynunk a házunkat. Nagyon hideg volt. Reggel kihajtottak bennünket, késő délutánig ott álltunk a fagyban és vártuk, mi lesz velünk. Este indultunk Járek felé, ki gyalog, ki vonaton. A kisgyerekes anyák voltak a vagonokban. A lágerban csak kukoricalisztet kaptunk enni, só nélkül. Találtunk ott szappannak való zsiradékot, azt kisütöttük és megettük. Edényünk sem volt, összeszedtük az eldobott edényféléket, volt köztük bili (éjjeli), cserépitató, azokat kimostuk és belőlük ettünk.

A gyerekek éheztek, nem tudták megérteni, hogy nincs ennivaló. A szobánkban volt egy kisfiú, aki sírva hajtogatta, hogy éhes és csirkepaprikást akar enni. Mondtuk neki, hogy nincs, mire azt felelte, nem baj, ha nincs, ő akkor is megeszi. Hiába könyörögtünk könnyítésért, egy parancsnoknál erre azt felelte, csak akkor lesz több étel, ha minden nap legalább 100 halottat talál. Az egyik fiatalasszony két hónapos kisbabája éhenhalt. Deszkából tákoltak számáru koporsót, talán még mozgott is a baba, amikor behelyezték, de már úgy nézett ki mint egy csontváz. A temerini magyarok nagyon sokat segítettek. Éjjelenként hordták az élelmet - egyes örök megengedték.

Amikor Járekről Szépligetre kerültünk, egy kicsit könnyebb lett. Itt láttuk viszont a munkaszolgálatosokat. Nem lehetett rájuk ismerni, csont és bőr volt mindegyik."

3. Madarász Pál

"Amikor bejöttek értünk a szobába, azonnal lövöldözni kezdtek. Anyámat elvitték, engem pedig hideg vízbe állítottak. Sokáig álltam a jeges vízben. Később bekísértek a kisbíró szobájába, és mindjárt puskacsövet tettek a számba. Akkor 16 éves voltam és soha senkit nem bántottam. A szobában körülbelül 300 ember lehetett - egyeseknek leszaggatták a körmüket, másoknak a lába volt puskatussal összeverve, volt, akinek a nemi szervét vágták le -, ezeket mind kivégezték. A kivégzést a félkezű Pajo Rajkov irányította, aki 50 éves lehetett. Engem átkísértek a másik terembe, ahová a nőket zárták, itt láttam egy csecsemőfejet a falhoz vágva, az agyvelő szét volt loccsanva. Nagyon sok halott nő volt. A kínzásba haltak bele, itt vértócsákban feküdtek.

A kivégzés előtti napon egy szobában voltam Dupp Bálint plébánossal. Itt látott meg egy Zdravko nevű ismerős, ő intézkedett, hogy kiengedjenek. A papot a többiekkel együtt kivégezték.

Én megmenekültem a haláltól, de anyámat brutálisan ölték meg. Előtte levágták a mellét és az orrát Crnjakov Katica parancsára. Kivégezték még apám nővérének férjét és fiát; anyám nővérét és férjét. Fehér Ferencet és fiát. Ferencnek előtte kitépték a bajszeit, felhasogatták a bőrét, majd besózták. Nagypámat és nagyanyámat is megölték, tehát majdnem az összes rokonságot."

4. *Buranyi Anna*

"Rohacsek Imrét és feleségét, Burányi Máriát kivégezték. Lányuk mesélte, hogy édesanyját nagyon kínozták. Eltördösték a kezeit, közben állandóan kérdezték, hány partizánt ölt meg. Mikor már nem bírta a kínzást, azt felelte: nagyon sokat - habár életében nem bántott senkit ; csak öljék már meg. Lőjék már le."

5. *Vastag János*

"Zavarkó Vilmos mesélte, hogy a községháza udvarán volt egy kút. Ezt a kút teletöltötték magyarokkal, utána átalakították WC-nek."

6. *Bakos Mihály*

"Két túra kivégzést láttam a községháza udvarán. Az embereket levetkőztették és odaállították a trágyadomb mellé. Itt lövöldözték őket le, majd a sintérházba hordták a hullákat. A másik alkalommal egy csoport fiatal volt az áldozat. Tamburával a kezükben ültek a sarokban és énekeltek. Az őr egy boroshordón ülve nézte őket, mellette a gépfegyvere. Ezzel a gépfegyverrel lettek kivégezve. Mindkét alkalommal kb. 25-30 embert ölték meg. Az áldozatok között voltak nők is. Én egy orosz tiszt mellett szolgáltam. A tiszt megkérdezte az öröktől, hogy kik ezek az emberek, mire a szerbek azt felelték: fasiszták. Minden kihallgatás nélkül gyilkolták meg az embereket."

7. *Iván János leánya*

"Csurogon éltünk. 1944. október 22-én bevonultak a partizánok és felhívást adtak ki, hogy a falu népe vigye be a rádiókat és a fegyvereket a községházára. Édesapám vasárnap délután eleget tett a felhívásnak. Még aznap kidobolták, hogy a hozzátartozók ennivalót vihetnek a foglyul ejtetteknek. Másnap reggel nagyanyám - Brauner Erzsébet - élelmet vitt apámnak és találkoztak. Így történt kedden is, de szerdán már hiába ment, mert kijelentették, hogy ő már nem éhes. Még aznap a szerb asszonyok hozták a hírt, hogy apámat "fölaprították paprikásnak". Anyám öccsét, Szabó Istvánt is akkor végezték ki. Egy héttel később a magyar fiatalokat elhurcolták a szerb tanyákra dolgozni. Ez idő alatt az egyedül maradt édesanyámat többször is elhurcolta a

katonaság, a legkegyetlenebb módon kínozták, bántalmazták és pénzt követeltek tőle.

Januárban jöttek értünk a fegyveresek azzal, hogy csomagoljunk, mert messzire visznek bennünket. Öt perc időt adtak csomagolásra. Délután négy óráig a fagyos hóban várakoztunk étlen-szomjan, majd végre elindultunk Járek felé. Gyalog mentünk és másnap reggel értünk oda. Ott maradtak édesanyám, nagyanyám és két öcsém, engem pedig az újvidéki lágerbe vittek. Három hónapot töltöttem itt. Innen Szépligetre vittek, ahol találkoztam a családommal. Két és fél hónappal később kijelentették, hogy szabadon engednek bennünket, de haza soha többé nem mehetünk. Ezt aláírással kellett vállalnunk. 1945. április nagyszombatján töltöttem be a 16. évemet.

Apánkon kívül elvesztettük az összes ingóságunkat és ingatlanunkat, két családi házat, kovácsműhelyünket, üzletet - vegyeskereskedés ; 6-7 hold földet, a nagyapám készítette kukorica-vetőgépet és sok minden mást."

8. Zaják Júlia

"Amikor bejöttek a magyarok, a szerbek a háztetőkről lövöldöztek a katonákra. Még a magyarok ideje alatt is végeztek ki a szerbek magyarokat, Hanák Ignácot a saját háza előtt akasztották fel. Tervük is volt, hogy hogyan végezzenek a magyar katonákkal, de egy zsidó asszony elárulta őket. A magyarok ideje alatt eltűnt vagy kivégzett szerbek családtagjai kártérítést kaptak a magyar hatóságtól.

A kivégzéseket vasárnap, október 22-én kezdték. Molnár Konc Pál rendőr és Szerda János volt az első. Szerda János felesége terhes volt, és kikaposták belőle a gyereket. Ezután utcáról utcára haladva szedték össze a férfiakat. Legtöbbjüket a község házra és a magtárba vitték. 1944. október 28-án, Mindenszentek előtt két nappal történt a golyószórózás. Amikor vittük az ebédet és kinyílt az ajtó, láttuk, hogy a szemük be van kötve, a kezük pedig hátul összekötözve. A halottakat a sintérgödörbe szállították. Férjemet Loncarski Stevo - még ma is él - és Miljanski Radica vezették el. Tizenhat-hét évvel később, amikor egy tanyán éltünk a Gyöngyszigeten, oda járt Loncarski itatni a lovait, habár a földjéhez sokkal közelebb is volt kút. Amikor odajött, mindig cinikusan azt kérdezgette, hogy élünk-e még. Egy idő múltán megsokalltam és elmeséltem a fiamnak, hogy ez az ember hajtotta el az apját. Attól kezdve a fiam nem engedte meg neki, hogy nálunk itassa meg a lovait.

Bennünket 1945. január 23-án űztek el. Kemény tél volt. Délután 4 óráig várakoztunk kint a hidegben, utána indultunk Járekra. Hajnalban értünk oda. Szerencsénk volt, hogy jött egy orosz tiszt, így nem lövöldöztek le bennünket. Megkérdezte kísérőinket, hogy mit csináltak ezek az emberek, mire a szerbek azt felelték, hogy fellázadtak a szerbek ellen. Erre a tiszt megjegyezte, hogy ezeknek az embereknek még fegyverük sincs. Így köszönhetjük ennek az orosz katonának, hogy Járekra kerültünk, nem pedig a kivégzőosztag elé.

A lágerban nagyon sokan meghaltak. Itt vesztette el életét Dupp Bálint plébános édesanyja, aki hiába várta a fiát, hogy érte jöjjön. Ő nem tudta, hogy a fiát nyilvánosan kivégezték. Az egyik fiatalasszony, akinek kis gyermeke volt, nem tudott a babával mit csinálni, hisz nem volt teje, de

nem is lehetett neki, mikor ő sem evett Kiment a kertekbe az ott őrt álló partizánhoz. Sírva kérte, hogy lője le a csecsemőt, mire a katona azt felelte, hogy nem teheti, mert neki is vannak gyerekei. Ez a partizán bunyevác nemzetiségű volt, és amikor ő állt őrt, éjszaka kiengedte az asszonyokat ennivalóért Temerinbe."

9. Mikus Argyél fia

"Édesapámat a család szeme láttára verték össze, végezték ki. Alig hogy hazaért a kukoricaszedésből - épp az asztalnál ültünk - bejött két tizenhat-tizenhét éves partizán, akik ezenkívül még a szomszédaink is voltak, nekiestek apámnak, ütötték verték, eközben anyám nyaka alá kést tartottak. Ekkor egyik testvérem idegösszeroppanást kapott és soha többet nem gyógyult meg. Apámnak jártányi ereje sem maradt, úgy húzták ki a házhól. Az esetről jelen volt nagynéném, Bicskei Katica is, aki jelenleg külföldön él. Ő mesélte, hogy amikor az ebédet vitte az édesapjának, akit szintén kivégezték, hogy az idős ember körmei le voltak szaggatva.

Igracski Katalin szüleit is kivégezték, az eset után nálunk aludt. Ő bejárt a községháza udvarára takarítani és irtózatot látott. Miközben vért mostak fel, testrészeket találtak: orrot, fület, sőt még nemi szervet is. Mesélték, hogy a foglyul ejtett áldozatokon több esetben nemi erőszakot is elkövettek."

10. Apró Pál leánya, Erzsébet

"Nagyon fájó visszaemlékezni. 1944 decemberében bejöttek hozzánk és a szomszédunkat keresték. Mivel édesapám nem tudta megmondani, hogy hol van, ráordítottak, hogy ha itt nem tudja megmondani, akkor majd a községházán tudni fogja. Bevitték és még aznap este kivégezték. Fejét szétverték, mint egy kígyónak, kezét-lábát darabokra tördösték. Anyám és nagyanyám kintől hallgatták a jajgatását, kegyetlen halála volt.

A lágerban nem kaptunk ennivalót, úgy bántak velünk, mint az állatokkal vagy talán még rosszabbul. A kukoricát csutkástól darálták meg és só helyett műtrágyát tettek bele. Ettől borzasztó hasmenést kapott mindenki, az emberek hullottak, mint ősszel a legyek. Volt ott egy szürke ló, az nem győzte a halottakat hordani. A tetemeiket a német kriptákba temették vagy inkább oda dobálták őket koporsó nélkül; amíg azok meg nem teltek, utána gödröt ástak és oda hordták a hullákat.

Emlékszem, amikor letörve, átfázva Járeokra értünk, azt mondták, kapunk meleg szobát. A szobának persze nem volt sem ajtaja, sem ablaka, benne tűzhely sem volt, csak a földön leterített szalma. A szalma pedig tele volt tetűkkel. Sokan voltunk egy szobában. Itt mindent elszedtek tőlünk: például akinek függő lógott a füléből, mert nem szedte ki, annak kiszakították. Nap mint nap dolgozni hajtottak bennünket, nem nézték, hogy van-e köztünk beteg. A parancsnok egy nő volt, aki állandóan azt kiabálta, hogy akik nem mennek dolgozni, azokat mind lelövöldözi. Itt halt meg édesanyám és nagyanyám, valamelyik kriptába dobták be őket. Nagyapám később, a szépligetű lágerben fejezte be az életét, neki már deszkából szögeltek össze egy ládát koporsónak.

Járekon annyi volt a tetű, hogy az idősek abba haltak bele, hogy a húsuikat ették a férgek.

Az öcsémet és a férjemet Mitrovicára vitték. A nehéz vasúti talpfákat hordták, húzták két kilométer távolságra, eközben puskatussal ütötték, verték őket. Embertelenül bántak velük."

II. Gyantár Verona

Kivégezték apját, anyját, testvérét, sógorát, azaz szinte az egész családját. A rokonságból körülbelül 20 egyént öltek meg.

"Mi nem a faluban, hanem tanyán laktunk. Férjem csak azért maradt életben, mert egy szerb férfi jótállt érte (bárcsak lett volna még több ilyen), de részt kellett vennie a sírok ásásánál. A sintértelepen 8 nagy és több kicsi gödröt ástak ki. A nagy, mély gödrök ásását követően a fenéken levő emberek nem tudtak kin kimászni és arra kérték a többieket, hogy húzzák ki őket. A partizán, aki őrizte őket, ekkor azt mondta, hogy jó helyen vannak a gödörben és lelőtte őket.

Ki kellett járnunk dolgozni a határba és egyik nap emberekkel zsúfolt teherautók mentek el mellettünk. Meg sem mertünk pisszenni, pedig a fenn lévők kérdezték kik vagyunk és ha magyarok vagyunk; mondjuk meg a Temerinben maradtaknak, hogy ne várják őket haza, mert Csurogrra szállítják őket, ahol ki lesznek végezve. Sokan a nevüket kiabálták, de én csak Pomazsányi kocsmárosra emlékszek, persze, ha jól jegyeztem meg a nevét. Láttam, amint Capó Szabó Györgyöt a szerb templom előtt, a piacnál kikötözték a körösztre, majd késsel nyúzták, mint a nyulat, közben pedig sózták a sebeit. Egyesek a nézők közül pedig kiabálták: "Deri ga! Soli ga!" (Nyúzzad! Sózzad!)."

12. Brasnyó József

"1921-ben születtem Csurogon. Emlékszem, amikor a magyarok bejöttek, a szerbség nem látta őket szívesen. Rájuk lőttek, voltak halottak és sebesültek is. Amikor a magyar katonáknak tudomására jutott, hogy a szerb lázadók 1942-ben a magyar és a német lakosság kiirtását tervezik, akkor Szegedről idehelyezett katonai egységgel leverték őket. Közülük itt sokat kivégeztek. Emiatt következett be a megtorlás.

Apámat háborús bűnösnek tartották, mert szerintük kivégezte Milivoj Milic családját. Ez nem volt igaz, mert a kivégzéseket a katonaság hajtotta végre. 1944 októberében édesapámmal együtt bevitték engemet is. November 4-én kivégezték apámat, én pedig azt a feladatot kaptam, hogy szállítsam a halottakat. Sok fiatalnak ezt kellett tenni; ott volt Gyükér László, Mészáros Gyurka, Gyükér Jani, Polákovics Károly ... A többiek neve nem jut eszembe. Első alkalommal tizenketten vittük ki a holttesteket, de csak öten tértünk vissza. A gyilkosságokat a katonaruhába öltözött helyi lakosok végezték, de előtte megkínózták az embereket. A kivégzések nemcsak puskával történtek, legtöbb esetben meggyfa botra kötött kb. 10 kilós ólommal verték agyon az áldozatokat, miután összedrótolták kezeiket. Egy szerb asszony eközben azt mondta, nem kellene ezt a sok embert kivégezni, mire őt is becsukták közénk, majd kivégezték. Pedig nem azt mondta,

hogy nem kell, csak azt: nem kellene.

Becslésem szerint háromezer egy-kétszáz embert öltek meg. Ha azt számoljuk, hogy csak az első napon, november 4-én a huszonkilenc egy- és kétlovas szekér háromszor fordult, a kocsikon pedig legalább 10-10 meztelen test volt, nem lehet kevesebbre gondolni. Esténként agyonverték az embereket, kidobálták őket az udvarra, reggel pedig a havas esővel belepett tetemeket felraktuk a szekerekre és vittük őket a sintérházhoz. Ott már ki voltak ásva a gödrök, oda kellett őket bedobálnunk, majd letakartuk a hullákat földdel. Nemcsak egy tömegsír van, mindegyiket meg tudom pontosan mutatni, hogy hol van. Az öldöklés addig tartott, amíg az oroszok ide nem értek. December 4-én ők vittek ki a fogságból engemet is Zsablyára, majd beléptem a Petőfi-brigádba. Nem sokáig lehettem a brigád tagja, mert amikor január 23-án meghallottuk, hogy a csurogiakat kihajtották, minket is különválasztottak a többiektől, majd lágerba zártak bennünket Újvidéken, a dohánygyárba. Talán március 12-én mentünk át a Dunán Szerémségbe, ott törtük a kukoricát. A koszt nagyon rossz volt, hatvan ember kapott egy kiló lisztet, amit kondérban megpörkölték, felöntötték vízzel, dobtak bele egy kis piros téglaport és néhány csepp olajat. Ezt a lötytyöt kaptuk reggel és este egy darabka korpakenyérrel. Mitrovicától Slavonski Brodig jutottunk el, közben pedig a vasút mellett aludtunk, az udvarban, az utcán, ki hol talált helyet. Nagyon nehéz munka volt, közben pedig rengeteg tetű gyötört bennünket. Csak le kellett nézni a földre, ott mászkáltak az egyik, fűszárlól a másikra. Kiütött a hastífusz is, hullottak az emberek, habár voltak közöttünk orvosok, magyarok is, németek is. Segíteni nem tudtak, egyedül csak azt ajánlották, pörköljük meg a kenyeret, úgy együk meg feküdjünk a pernyére, mert onnan elmenekül a tetű. A hastífuszos emberből menekül a tetű, a halottak esetében is csak azt néztük, mely irányba távoznak. Amikor a partizánokba is belement a benga, akkor ijedtek meg. Mindjárt úgy szólították az orvosokat, hogy "gospodin doktor"; nem számított már: német-e vagy magyar. Csak azután engedtek bennünket mosakodni, pedig a vasút a folyó mentén volt végig. Május 10-én tudtuk meg, hogy véget ért a háború. Nem sokkal később összeértünk a másik csoporttal, befejeztük a vágányok javítását is. Mindenki örült, még a partizánok is.

Egyik nap felsorakoztattak bennünket egy arany zsinóros, rangos tiszt fogadására. Megállt előttünk és azt kérdezte, hogy kik vagyunk, miért tartanak itt bennünket. Egyikünk kilépett a sorból és megmondta, hogy csurogiak vagyunk. Ekkor lekapta a parancsnokot, mert már régen haza kellett volna engedni bennünket. Elmondta még, hogy az asszonyok és a gyerekek régen otthon vannak. Ekkor a parancsnok a németek közül kiválogatta a csurogiakat és a zsablyaiakat, a tiszt pedig kiadta a parancsot magyarul, hogy mehetünk haza. Mindenki tisztelgett neki, utána elment. Másnap útnak indulhattunk gyalogosan, Péter-Pálkor már megérkeztünk Széplakra. Az asszonyok sírva keresték fiaikat, férjüket. Tőlük tudtuk meg, hogy haza többé nem mehetünk.

Azóta többször is találkoztam a hóhérokkal: Mirko Garabandival, Pajo Ratkovval, Stojan Stojadinovictyal,... másokkal is, csak már nem jut eszembe a nevük. A haja száluk sem görbült, arról sem hallottam, hogy valaha is bíróság elé állították volna bármelyiküket."

13. Légyvári Sándor

"Apám 11 hónapig rendőr volt, ezután leköszönt és a földvári Vojnovic malomban helyezkedett el. A zsablyai razzia alatt még viselte az egyenruhát, a parancsok alapján a vasútállomást őrizte,

senkit nem bántott, de sokan látták őt. Aki ismerte, úgy emlegette, mint jókedvű és jószívű embert. 1944 őszén a dobszóra bevonult a többi fiatalhoz hasonlóan a Magyar Honvédségbe, de két hét után hazaszökött onnan. Néhány hétig katonaszökevényként bujkált, nappal egyik barátjának magtárában, csak éjszakánként látta a családját. Hárman voltunk otthon gyerekek, a barátjának még családja sem volt, mégis saját élete mentéséért feladta apánkat. Egyik éjszaka a partizánok csapdát állítottak neki és elfogták. A földvári község házára vitték, ahol csúnyán összeverték, innen többedmagával parasztkocsin Csurogra szállították, ahol nyoma veszett.

Édesanyámat is becsukták, de végül a három gyerekre való hivatkozás hatására kiengedték Óbecséről.

Földváron akkor sokan maradtunk árvák, félárva. Elvesztettük, eltemettük azokat, akik még élhettek volna, hisz oly nagy szükség lett volna rájuk. Ez fáj még ma is legjobban."

14. Urbán Márton

"Vegetes házasságból származom. Édesapámat nem végezték ki, azonban elvitték Újvidékre, munkatáborba. A rokonok segítettek visszahozni. Amikor hazajött, alig volt több 35 kg-nál.

Minket nem hajtottak ki, így én 1952-ig Csurogon éltem, tehát emlékszem mindenre. Akkor nagyon sok embert kivégeztek, hogy hányat, pontosan nem tudom. A csurogi utcák akkoriban kövesek voltak és a kivégzések után hiába mosták, véresek maradtak. Emlékszem, amikor az utcán sétáltunk, véres víz tocsogott a talpunk alatt. Az iskola falairól ha levakarnák a maltert, még ma is látnánk a golyók nyomait.

Az ítélőbíró egy félszemű egyén volt. Akit bűnösnek kiáltottak ki, azt addig verték, amíg be nem vallotta "bűneit". Ezt tették Nacsza Mengyi bácsival is, aki sok kitüntetést kapott az első világháborúban. Ráfogták, hogy ő is részt vett a 42-es razziában és ezért vallatták. Már beszélni sem tudott, csak a fejét ingatta, így csak verték tovább addig, amíg meg nem halt.

Gyerekkoromban és később is voltak szerb barátaim. Közülük többnek is az édesapját kivégezték a magyarok. Habár félmagyar voltam, mégsem haragudtak rám. Volt egy fiú, akinek 1942-ben kivégezték az édesapját, két évvel később pedig a szomszédja elhívta, bosszulja meg az apja halálát. A fiú akkor 10 évesen nézte végig a kínzásokat és a megtorlást.

Sok évvel később találkoztunk és én megkérdeztem, hogy van. Azt válaszolta, nem jól. Idegileg ment tönkre mondta és azt, hogy élete végéig átkozni fogja a szomszédját, aki rábírta a borzalmak végignézésére. Elmondta még: nem tudja feledni az arcokat, kísértik őt.

Később, amikor Csurogon dolgoztam, a háziasszonyom, egy fiatal nővel beszélgetett. A fiatalasszony kijelentette hogy látni sem bírja a magyarokat. A háziasszony rászólt, hogy hallgasson, hiszen ő is magyar, mégsem gyűlöl senkit, éppen ezért nem érti, hogyan lehet ennyi év után ilyen mértéktelen gyűlölet egy olyan személyben, aki akkoriban még meg sem született.

Azóta többször is beszélgettem csurogi szerb ismerőseimmel, akik kijelentették: kihajtottuk a

magyarokat, akikkel semmi bajunk sem volt és ide jöttek azok, akik lassan minket fognak kiűzni."

Levelek

I.

Csurogon születtem 1937-ben. Itt éltem 1944-ig, ha jól tudom. Évszámot nem tudok pontosan, de, sajnos, már nincs kitől megkérdezniem.

Végre szólhatok ezekről a dolgokról, eddig ezt nem tehettem. Soha senkinek nem beszéltem róla, sem férjemnek, de még a fiamnak sem, pedig ezek a tragédiák kihatnak az egész családra.

Apám szüleit kivégezték 1944-ben a saját házukban Csurogon. Nevük: Balogh István és Péter Julianna. Kivégzésük történetét az unokabátyáim el tudják mondani.

Apám bátyját, Balogh Pált brutális körülmények között kivégezték. Erre emlékszem, mesélték anyámék, hogy előző nap kidobolták a községben, holnap lesz a községháza előtt a kivégzés, azok a hozzátartozók, akik végig akarják nézni, odamehetnek... Kivégezték anyám öccsét, Szerda Istvánt, szintén brutális körülmények közt.

A mi sorsunk úgy alakult, hogy 1945-ben egy hideg téli napon berontott házukba négy vagy öt fegyveres, akik ráördítettak anyámra: három perc alatt hagyjuk el a házat, menjünk az utcára. Ekkor négyen voltunk testvérek, az öcsém karon ülő csecsemő volt, én voltam a legidősebb, hat éves. Még az éjjel marhavagonba raktak minket, erre is emlékszem, nagyon hosszú sor volt az utcán, az összes magyar.

Ezután lágerbe vittek, Járekra. Ott voltunk körülbelül 9 hónapig. Na, itt aztán hullottak az emberek, mint a legyek. Lovaskocsival hordták ki a halottakat egy dögkútba. Teljesen só nélküli kukoricakását adtak enni. Sem szappan, sem víz nem volt, a tetvek ettek minket.

Amikor kiszabadultunk a lágerből, úgy néztünk ki, mint az auschwitziak. Rongyokban, soványan ott álltunk, és azt mondták, mindenhová mehetünk, csak haza nem. A házainkba akkor már lakókat telepítettek a hegyekből.

Üdvözlettel: Ny.A.-né

Megjelent a Reform-ban, 1991. január 25-én

II.

1944. október elsején a faluban futótűzként terjedt el a hír, hogy Makó elesett.

Negyedikén az orosz aknák robbanását már Becskerek felől hozta a szél.

Ezen a napon még leventeoktatás volt. A vásártéri iskola előtti gyülekezőn elhangzott a parancs: Magyarok kilépni! A főparancsnok a következő szavakkal fordult a kilépőkhöz: "Makóról sok a menekült magyar. Ezeknek sürgősen segítségre van szükségük, ezért utcánként házalni fogtok és pénzadományt gyűjtetek részükre. Továbbá, ahol kapun, kerítésen vagy házon szögesdrótot láttok, azt feljegyzitek és felkéritek tulajdonosát, hogy szedje le és vigye be a község házára. A pénzzel este hat órákor kell elszámolni."

A gyűjtés megkezdődött. A magyar házaknál még némileg adakoztak, de sóhajtva tették hozzá, hogy ki ad majd nekünk? A szerb házaknál különféle kimagyarázkodással odázták el az adakozást.

Az egyik utcasarkon a községi dobos a következő felszólítással fordult a lakossághoz: "Felhívatnak az összes mezőgazdasági munkálaton itthon tartózkodó szabadságos munkaszolgálatosok, hogy azonnal térjenek vissza alakulataikhoz!"

Ugyanakkor a csendőrök tanácsolták a magyar lakosságnak, hogy legalább 30 km távolságra hagyják el a falut, mert itt, a Tiszánál fel fogják venni a harcot az oroszokkal.

Ennek a két közleménynek órákon belül meglett a hatása. Zúrzavar, sűgás-bűgás; kapkodásban, pakolásban volt az egész falu magyarsága. Este már nem volt kinek átadni a makói menekülteknek összegyűjtött pénzt.

A vasútállomás felé vezető út csak úgy nyüzsgött a háti és kézi csomagok alatt halkán görnyedő menekültektől. Csak elvétve lehetett hallani halk, ismerős hangokat: "Szomszéd, te is? Merre? Meddig?" A válasz leginkább vállvonogatás volt.

A lakást és a kiskapukat bezárták, de előzőleg a jószágokat szabadon engedték, a górékat megcsapolták, hogy legyen mit enniük. És így távoztak a bizonytalanság felé...

Ezen az estén a 19 óra körül induló, Újvidék-Zenta között közlekedő vonatra a magyar ajkú lakosságnak mintegy 40%-a vonult ki, ami olyan 1100 személyt tett ki.

Az állomás körüli tömegben, míg a magyarok azon töprengtek, hogyan is férnek fel a vonatra, a szerb ajkú bevonuló munkaszolgálatosok csoportokba verődve magyar hazafias katonadalokat daloltak. A befutó vonat már zsúfolásig volt utasokkal. Megkezdődött a tolakodás és a könyök-ökölharc a helyért. Amikor az állomásfőnök látta, hogy az utasok erre a szerelvényre képtelenek felférni, az állomáson veszteglő négy teherkocsit a szerelvényhez csatoltatta. Ez a meghosszabbodott szerelvény is megtelt néppel. Sőt a nyitott tetők, lépcsők és ütközők is tele voltak utasokkal. Sokan a megváltott jegyekkel otthon maradtak.

A következő napokban is, a jövőtől tartva egyre több család hagyta el a falut. Ki vonattal, ki fogatos szekérrel, mások kerékpáron igyekeztek északra.

Az utolsó vonat október nyolcadikán 6 óra körül gördült ki a csurogi állomásról. Ezzel a

szerelvénnyel vonultak el a közbeső állomások hivatalnokai.

A faluban mintegy 7000 szerb és 2100 magyar maradt. Mindenki a saját sorsára várva.

A kakatollas csendőrök hírhedt szuronyos puskáit automata fegyverrel cserélték fel. A mozgósítási idézéseket csak részben volt kinek kézbesíteni.

Október nyolcadikán az oroszok Adánál és Becsén átjöttek a Tiszán és így az alsóbácskai Tiszavidék el lett vágva az anyaországtól.

Ebben az időben egy szakasz magyar tábori csendőr érkezett Csurogra. Ezek egy csoport fegyvertelen 18-20 éves Makó környéki leventét hurcoltak magukkal. Az ifjakat a leventeotthonban szállásolták el, itt várták meg sorsuk beteljesülését is.

Becse és Bácsföldvár között az október 8-22 időszakban a német egységek feltartóztatták az orosz előrenyomulást. Csurogon ez idő tájt a nyomott hangulat és az üres utcák jelezték a vihar előszelét. Az oroszok által elfoglalt területeken az elmenekült csurogiak tapasztalva, hogy nem is olyan fekete a muszka, mint ahogy ijesztgették őket, meg aztán idegenben nincstelenül élni nehéz volt, így többen visszafordultak nem érezvén magukat bűnösnek. Az orosz parancsnokságon átbozsátó igazolást (propusznica) kaptak, amely csak Becséig szólt. A szóbeli utasítások szerint a becsei katonai parancsnokságon kellett jelentkezni: ahol, ha az út szabad, majd meghosszabbítják az igazolást.

A becsei katonai parancsnokság a városközpontjában található Centrál szállóban székel. Itt kellett a hazatérő magyaroknak a meghosszabbításért jelentkezni. Ez a partizán parancsnokság csak úgy nyüzsgött a csurogi szerbektől, a dezertáló, visszatérő munkaszolgálatosoktól, akik sorra tartóztatták le a haza igyekvő magyarokat. Foglyaikat a Centrál szállóba zárták. Itt napokig kegyetlenül verték, vallatták őket, hogy vallják be, milyen részük volt a 42-es razziában. Az esti órákban az ifjúságot engedték közéjük, hogy botokkal "szórakoztassák" őket. Legtöbb magyart egy csurogi fiákeros tartóztatott le. Egy csurogi tiszt pedig abban lelte örömét, hogy két befogott édes testvérnek a kimerülésig kellett egymást verni. Amennyiben nem találta eléggé erősnek az ütéseket, ő maga mutatta meg, hogyan kell azt csinálni. Október utolsó napjaiban végeztek ki több csurogi magyart Becsén. Mivel a Becsén letartóztatott csurogiakról hozzátartozóik nem tudták, hol vannak; így egyesek napokig, sőt az utolsó transzportban kivégzettek 12 napig nem kaptak enni. A holttesteket a vásártéri téglafallal bekerített öreg temetőben hantolták el.

Az orosz és a partizán haderő vasárnap, október 22-én megtörte a német ellenállást a becsei rétbén. A csurogi csendőrőrs és a helyi rendőrök lóháton huszonkettedikén a hajnali órákban Gospodjinci irányában hagyták el a falut. Danilo Kekic-Daka partizánosztagával az út menti kukoricásból szemlélte az elvonulást. Tudva a helyzetet, hogy úgysincs egérútjuk, nem bocsátkozott harcba velük, így akarta osztagát megvédeni a veszteségtől.

Kilenc óra körül a faluban működő aktivisták Dakát értesítették, hogy tiszta a levegő, a magyar fegyveresek elvonultak. Daka, mint az osztag parancsnoka tíz órakor vezette be csapatát a faluba. Miközben megállt saját háza előtt, a szerb lakosság örömmujjongva körülfogta és törölközőkkel díszítette fel hátslovát. Így vonult végig a falu másfél kilométer hosszú főutcáján nagy taps és éljenzés közepette. A központban beszédet mondott az egybegyűlteknél, amelyet így fejezett be:

“Most pedig igyekezzetek, hogy a bűnösök el ne meneküljenek!” Ezután a község házára vonult, ahol felállították a Népbizottságot, amely népkonyhát hozott létre, ez pedig egy nagyobb mézárszékből kapott helyet.

A délután folyamán Daka egységével, mint felszabadító bevonult Zsablyára.

A központban tartott beszéd után, felfoghatatlan, hogy miként, de egy óra alatt annyi partizán volt fegyver alatt, hogy előzönlöttek az egész falut.

Megkezdődtek a letartóztatások. Szemmel látható volt, hogy az 1942-es kölcson adódik vissza. Szemet-szemért, fogat fogért, papot papért. Az első letartóztatottak között volt Horváth Péter is, akit becsületes nevén nem is ismerték a faluban, csak ragadvány nevével Hazug Péternek ismerték mindenki. Ezt az aljas embert a partizánok etették, itatták és koronatanúnak használták. A letartóztatott magyarokra sorra rámondta, hogy vele együtt garázdálkodtak a razziában és százszámra irtották a szerbeket. Az ilyen tanúskodás elég volt ahhoz, hogy a letartóztatott mögött örökre bezáruljon a község háza melletti magtár vagy a szemközti iskolaépület ajtaja, ahová terelték a letartóztatottakat.

Az első kivégzéseket már a következő napokban végrehajtották. Az áldozatok a Makó környékéről otthagytak a levették voltak. Őket a partizánok a levanteotthonban meztelenre vetkőztették, majd kezeiket dróttal szorosan összekötötték. Ezután mintegy két utcahossznyi kellett futólépésben megtenniük a község háza udvaráig. Itt, a WC és a magtár közötti részen lettek kivégezve. A vétkük az volt, hogy magyarok voltak.

Míg a kivégzés előkészületei folytak, addig egy csoport fegyveres a falu északi részéről, a mintegy 300 lakost számláló Gödrök településről, amely területén volt a téglagyár és a gypmestertelep (sintérház), összeterelte a magyar férfiakat és négy 4m x 4m x 2m-es gödröt ásott velük a sintérháznál. Amikor a gödrök elkészültek, a magyarokat hazaengedték a kivételével, akiket még a gödörben lelőttek. A levettek holttesteit a beidézett magyar parasztok kocsijaira dobálták és erős fegyveres fedezettel a sintérházhoz szállították. Itt a kocsisoknak kellett a tetemeiket a gödörbe dobálniuk. A visszahajtott kocsikat és a kivégzés színhelyét a már újabban befogott magyarokkal mosatták meg a vértől.

Október utolsó napjaiban Becséről is hoztak haza magyarokat. Az embereket kocsilöcshöz kötve vonszolták, míg kísérik a kocsin ülve botokkal biztatták őket. E tájban jelentek meg a faluban az "Éljen a testvéri együttműködés Becse községgel!" és hasonló szövegű feliratok.

A csurogi fegyveresek nem csak helyben garázdálkodtak. Láthatók voltak Temerinben, Becsén, Péterrévén, Moholon, Szenttamáson, sőt még Magyarországon is a szűkebb határövezetben.

A letartóztatások még novemberben is folytak. A letartóztatott férfiakat és nőket a magtárban kegyetlenül vérték. A nagy bajuszú férfiak díszét kicsupálták, a nők hosszú haját felcsavarták kezeikre és úgy forgatták őket. Esténként itt is a botokkal felszerelt fiatalságot eresztették a foglyok közé, hogy verjék őket. Délben a letartóztatottak ebédet kaphattak. Ilyenkor az őr kinyitotta az ajtót és hangosan feltette a kérdést: "Bántottak-e, vertek-e benneteket?" A foglyoknak pedig kórusban kellett felelniük: "Nem! Jól vagyunk!" Pedig az arcuk csupa kék, a bajuszuk helye pedig vérfolt volt. Az ebédet négy-öt napnál tovább nem kellett hordani. Ilyenkor

már elhangzott a magyarázat, hogy elmentek munkára. A hozzátartozók ekkor már tudták, hogy ezentúl egy tányér felesleges lesz az asztalon.

A gödrösi magyarokat és cigányokat még két ízben hajtották ki gödröt ásni. A kiásott vermek méretei mindig egyformák voltak.

Az első fegyverropogás éjjelén a hangok a magtár felől hallatszottak, majd 17 szekéren szállították a halottakat a sintérház felé. A vásártéren áthaladó göröngyös úton egy meztelen test leesett és négykézláb mászott volna a gödrösi település felé, azonban a hóhérjai észrevették, utána eredtek, majd puskatusokkal agyonverték. Ezután az egyik kocsit odairányították és a holttestet a többi tetemre dobták.

A következő kivégzés volt a legtömegesebb. Ekkor 19 kocsi szállította a holttesteket, amelyeket nem földeltek el mindjárt, mint az előzőeket. A cigányokkal rájuk hordatták a községháza, az iskola és a nagykocsmá WC-inek tartalmát, hogy gyorsabban végbemenjen a bomlás, majd utána lett elsimítva a föld felettük. Ezzel a csoporttal lett kivégezve Hazug Péter is.

A későbbiekben már csak egyéni, szadista gyilkosságok voltak. F. Lászlót saját udvarában, kiskorú fia szemre láttára verték agyon. J. Szilvesztert betegen, a kemence melletti kiságyon verték agyon; testvéréhez, Jánoshoz a szerb szomszédja a kerítésen átdobta a fegyverét, majd cinkosával megjelentek nála fegyvert keresni. Miután "megtalálták" azt, Jánost a helyszínen agyonverték. A hitközség tanyáján alkalmazott cseléd megkísérelte a szökést, kísérői vadászpuskából lőttek rá, majd amikor a sörétektől megrogyant, agyonverték: K. András kövér embernek a hasán ugráltak, így oltották ki életét. W. Imre a megrongált telefonhálózatot javította, amikor értesült arról, hogy milyen kínhalált szántak neki. Aznap éjjel borotvával felmetszette ereit és átvágta saját torkát. Dupp Bálint katolikus plébános nem akarta elhagyni a falut. Azt mondta, hogy a pásztornak a nyáj között a helye. Le is tartóztatták, majd feltételeken szabadon engedték napi többszöri jelentkezésre kötelezve. November derekán elhurcolták, majd Csurogon, Zsablyán és Újvidéken nagyon megkínózták. Végül a Hadbíróóság nyilvános, golyó általi halálbüntetésre ítélte. Decemberben negyedmagával a központi iskola déli, templom felőli oldalán kivégezték. A valamikori 90 kilós lelkipásztor alig volt több, mint 40. Amikor a kivégzést vezénylő tiszt felolvasta a vádiratot és az ítéletet, fejét a templom felé fordította, a vádpontokra tagadólag ingatta a fejét. Idős édesanyja sohasem tudta meg, mi történt vele, a lágerben állandóan azt várta, mikor jön érte a fia.

A helyi magyarságnak meg kellett tanulnia, hogy ki az úr a háznál. Fel lettek szólítva a fegyverek és a rádiók beszolgáltatására, az idegenek és a visszatérő menekültek feljelentésére, emellett a 15-60 évesek kötelesek voltak minden nap munkára jelentkezni a megjelölt tereken. A munkabeosztás, persze fegyveresek kíséretében, a következő volt: az asszonyok a főzésnél és a mosogatásnál segédkeztek a népkonyhán; a férfiak fát vágtek, valamint az elmenekültek házaiból hordták be az élelmet és a jószágot; egyes csoportok az ágyneműt gyűjtötték a partizánkórház részére; mások a megrongált telefonhálózatot hozták rendbe; voltak olyanok, akik a nádalji orosz repülőtéren hóvédőket építettek a repülők részére; de legtöbben és leghuzamosabb ideig a kukorica törésével voltak elfoglalva. Ha valamelyik szerb földtulajdonosnak még leszedetlen volt a kukoricája, csak jelentenie kellett a Népbizottságban és a magyarok reggeli sorakozójáról az örnnyi munkást kísért a földjére, amennyit csak kívánt. Természetesen mindennemű bér és élelem nélkül.

Az egyik Katic-tanyán, ahol már huzamosabb ideje folyt a kukoricatörés, a gazdasszony disznópaprikást főzetett vacsorára a szedő asszonyoknak. Ők jól bevacsoráztak és az istállóban leterített szalmán nyugovóra tértek. Eközben a gazdasszony és az őr az addigiaktól eltérően a borjú nagyságú ebeket az istállóajtóhoz kötötte. Éjjel mindenkinél gyomorgörcs jelentkezett, de mivel a kutyáktól nem mehetek ki a WC-re, összepingálták az egész istállót. Virradatkor a gazdasszony elégedetten távolította el a vérebeket az ajtóból. A szégyenkezve kivonuló magyar asszonyok ekkor vették észre, hogy a trágyadomb oldaláról hiányzik az előző nap még ott látott elpusztult disznó. Ezt főzette meg a "jószívú" Katicné vacsorára.

1945 januárjában, ahogy hidegebbre fordult az idő, a kényszermunkák is mind ritkábbak lettek. A szerbek egyre hangosabban hangoztatták, hogy nem élhetnek együtt a magyarokkal. Éjnek idején kihívóan kopogtattak be a magyar házakhoz, aki pedig erre kijött, azt jól elverték, tekintet nélkül arra, hogy férfi vagy nő volt az illető. Panaszra senki sem mert menni.

Január 21-én mintegy 40 cm vastagságú hó esett. A rákövetkező éjjelen csikorgó fagy volt. Az alvó magyarok nem is sejtették, hogy az éj leple alatt fegyveres partizányúru fogta körül a falut. A madarakon kívül a gyűrűn se ki, se be nem juthatott át senki. Reggel kilenc óra körül minden utcát fegyveres helyi szerbek leptek el. Az utcák egyik végétől a másikig sorra terelték ki a magyarokat, előzőleg azonban minden létező fiók tartalmát a szobák közepére szórták, azt állítva, hogy fegyver után kutatnak. A vegyes házasságban élőket nem bolygatták. Az, hogy ki és mit vihetett magával, a kiterelést végrehajtó egyénektől függött. Ahol ezek az emberek enyhébbek voltak, a száműzöttek szánkón élelmet, ruhaneműt is vihettek magukkal. Más utcában a szalvétába kötött karéj kenyeret is kivették a kezekből és a kapu tetején át hajították vissza az udvarba. Egy idős férfit, aki a kis, karonülő unokája részére pár kockacukrot tett a zsebébe, az őr recés tenyérmorzsolóval úgy vágott pofon, hogy fél arcáról lehúzta a bőrt.

Az összegyűjtött népet a piactérre terelték. Itt kezdték el a szelektálást. Az asszonyok, a gyerekek és az idős férfiak erős fegyveres őrséggel körülvéve a piactéren maradtak, a fiatalabb férfiakat a katolikus templom kertjébe kísérték. Megkezdődött az idegtépő várakozás. Egy bizottság Zsablyán ülésezett, tagjainak kellett döntenie a magyarok sorsáról. Délután bevonták a falut körülkerítő alakulatot. Egy magyarul tudó őr afelől érdeklődött, hogy igaz-e, hogy a magyarok fellázadtak. A tagadó válasza, nagyot káromkodott, amiért megfázították őket.

A magyarok zsebeinek megkönnyítése céljából a piactér délkeleti oldalán egy asztalt helyeztek el, amely mellett kellett a családoknak elvonulniuk és halálbüntetés terhe mellett leadniuk a náluk lévő értékeket. Több egyént meg is motoztak, de senkit nem kellett büntetni. Igyekeztek nagylelkűnek lenni, ugyanis mindenkinek visszaadtak 20-20 pengőt, így az is kapott pénzt, akinek nem sikerült otthonról magával hozni egy fillért sem. Az asztalon maradt nagy halom pénzt megszámlálatlanul egy bőr iskolatáskába gyömöszölték, majd átadták a kísérő partizán alakulat futárjának.

Már erősen alkonyodott, amikor Zsablya felől két szánon, meleg subába burkolózva hivatalos személyek érkeztek. Kiadták a parancsot, hogy négyes sorokban irány Zsablya felé. Az öröknek oldalt 15 méter távolságból kellett készenlétben tartott fegyverrel kísérni a menetet úgy, hogy löniük kellett volna, ha bárki szökést kísérel meg. A menet élén haladt a vezető őr, utána 7-8 szekéren a betegek és az apró gyerekek, majd a többiek. A csecsemőket és a betegek egy részét

vonaton szállították. A térdig érő hóban nagyon lassan haladt a menet. Akik csomagokkal felpakolva jöttek a piactérre, azokat fokozatosan az út mentén hagyták el. Az örök sem voltak irigylésre méltó helyzetben, hiszen nekik saját maguk részére kellett utat kitaposniuk. Nem sokkal az indulás után belátták, hogy a "szállítmány" nem veszélyes és elvegyültek a menetben. Gyaloglás közben elárulták, hogy Járek lesz a végállomás.

A férfiakat erőltetett menetben, a szántóföldeken keresztül, toronyiránt kísérték Újvidékre. Ott a dohánygyárban szállásolták el őket. Mire ideértek, már szinte senkinél sem volt csomag, elhagyták az úton. Aki nem bírta az iramot, azt az örök puskatussal biztatták.

Az első haláleset Zsablya és Járek között következett be, V. Péter három hónapos kisfia fagyott meg édesanyja ölében. A gyermek eltemetését a futárra bízták. A zsablyai temetőnél puskáját egy fiúnak adta és a tetemmel meg a pénzeszsákkal bement intézkedni. A visszatérése után feltűnő volt, hogy a pénztáska nagyon lesoványodott. Amikor Zsablya központján haladt át a menet, ott éppen arról gyűléseztek, hogy miként toloncolják ki az ottani magyarokat is. Az átvonuló magyarok hírére a kárörvendő, kíváncsi szerb emberek kivonultak az utcára; szidalmazták, köpdösték és hógolyókkal dobálták a menetben vonulókat. A kísérő örök alig tudták visszatartani őket a fizikai leszámolástól.

Szépligeten és Temerinen keresztül észrevétlenül és nagyon fáradtan vonult már át a menet. Járekre 23-án hajnali három órakor érkeztek meg a csurogi magyarok. Itt a központtól a vasút felé vezető utcarészen adták át a kísérők áldozataikat a járeki láger őrségének. A láger őrsége, hogy megmutassa, ki az úr a háznál, nagy lövöldözésbe kezdett. Habár csak a levegőbe lödöztek, a megrémült magyarok úgy összebújtak a kocsiót közepén, mint birkanyáj a zivatar idején. Amikor az örök kiélvezték magukat a jövevények félelmén, megkezdődött az elszállásolás. Az őrség parancsnokának helyettese, Z. Zivko a házak előtt állva bemondott egy fiakerszámot, pl. ide ötvenet. Erre az örök oda betuszkoltak 300-350 személyt is.

A termekben már előzőleg lehettek elszállásoltak, úgy tűnt, közvetlenül a magyarok megérkezése előtt lettek kiürítve. Ez abból látszott, hogy a leszórt szalma, amire az elfáradt emberek leheveredtek, keményre volt döngölve. Virradatkor, titkos vakarózás közben szemlélték, kikkel is vannak együtt. Az idős asszonyok sorsukat siratták. B. István bádogos rémültében a nyitott kútba ugrott. O volt a láger első csurogi halottja.

Január 24-én megérkeztek a csurogi és a gyöngyszigeti tanyákon összefogdosott magyarok is, majd őket követték a Zsablyáról kihajtottak is. Ezek a tanyasiak hozták a hírt, hogy odahaza a szerbek a magyar házaktól széthúznak mindent.

Kora tavasszal ideszállították a mosorini magyarokat is. Járekot, a valamikori gazdag német kisközséget lágerrá alakították. A falut tüskés drót övezte és külső őrséggel gátolták meg a szökéseket. A parancsnokság a központban székel: a parancsnok, a helyettes, az írnök egy közigazdász és a táborlakók által Kölyöknek nevezett partizán alkották.

Az embereket munkára kísérő őrség a csurogiak és a zsablyaiak közötti épületben tanyázott. Összesen nyolcan voltak. Parancsnokuk és az egyikük kátyi, a helyettes földvári, rajtuk kívül pedig két szabadkai, egy újvidéki és két Petróc környéki szlovák volt az őrség tagja.

Az első három nap tétlenségben, éhen és a tetvek vadásztáival telt el. Ezután kezdtek munkára járni, itt találkoztak a német lágerosokkal, akik más épületekben voltak elszállásolva.

Névtelen levélíró

III.

Apám, Rohacsek Sándor Csurogon született 1903-ban. Bánsági birtokokon bérlőként gazdálkodott, s 1943 nyarán (a razzia után!) tértünk csak haza Csurogra, ahol a sok év alatt megtakarított pénzéből vett egy házat a vasút mellett (a fűtülőtáblával szemben) és a földbirtokát 32 katasztrális holdra növelte. 1944 őszére mindenünk volt: tehenek, lovak, disznók és rengeteg baromfi. A Bánságból, heten tértünk vissza csurogi otthonunkba: apám, anyám, Margit néném (1930), én (1931), Károly öcsém (1935) és húgom Terus (1939), valamint Évi (1942).

1944 őszén apánk dobszóra berukkolt a honvédséghez, de már Szabadkáról Megszökött és hazatért családjához. Nem érezte magát bűnösnek, már azért sem, mert a razzia idején még a Bánságban bérlősödött. Hazatérte után három-négy héttel kinn a határban fegyveres szerbek a kocsiról leszedték és elhajtották. A lovakat tizenhárom évesen én hajtottam haza és én meséltem el anyáknak, mi történt. Anyám átfutott az első szomszédhoz, a "Csicsa"-hoz (a becsületes névét máig sem tudom), aki azonnal bement a községházára és onnan apánkat kihozta. Azon az ősön apámat öt-hat esetben leszedték a kocsiról, de a jó szomszéd minden alkalommal eredményesen kiszabadította. Ezzel ellentétben nagyapámat, Rohacsek Mihályt miután bevitték, soha nem engedték ki. Két héten át én hordtam neki enni a községházára, majd azt mondta az őr: "Nincs itt az öreg, elvitték". Akkorra már tudtuk, hogy akit egyszer elvisznek a községházáról, az többé nem lesz meg. Szegény öreget - jóval fölül volt már a 60. életévén - sok más magyarral együtt kivégezték, mert magyarnak vallotta magát, pedig még csak haragosa sem volt soha.

1945 januárjának derekán a nagy hóban két szerb fegyveres fiatal járta az utcánkat és beszóltak minden magyar házba: "Öt perc alatt útra készen mindannyian az utcán legyenek!". Amit bírtunk, nagy gyorsan a kocsira raktunk és a községháza elé hajtottak bennünket. Ott mindannyiunkat lezavartak a kocsiról, amit egy helybeli szerb elhajtott a felrakott csomagjainkkal együtt. Apámat, a 15. életévében levő, elég fejlett Margit nénémet és a 10 éves, szintén fejlett Karcsi öcsémet itt elszakították tőlünk, fegyveres civilek a piactér irányába terelték el őket. Engem, akit törékeny sovány testalkatomnak köszönhetően kisgyerekeknek néztek, terhes anyámmal, Terus és Évi húgommal a templomkertbe tereltek azokkal együtt, akik nem bírták volna el a fárasztó menetelést. Egész álló nap ott ácsorogtattak bennünket a hóval vastagon borított kertben. Azóta kétszer jártam már Csurogon, de a templomot sehol sem találtam; szétlőkték, a földdel tették egyenlővé. Hiába kerestem a temetőnket is; fel túrták.

Már besötétedett, amikor a fegyveres szerbek felsorakoztattak és a vasútállomásra hajtottak bennünket. Nem mondták, hova visznek, csak betuszkoltak bennünket a marhavagonokba és kívülről ránk reteszelték az ajtókat.

Még azon az éjszakán megérkeztünk Tiszaistvánfalvára (Backi Jarak), ahonnan már előzőleg

"kitelepitették" annak német lakosságát, javaikat pedig "államosították". Egy-egy üres házba 30-35 személyt helyeztek el, miközben engedték, hogy az udvaron álló kazlakból szalmát terítsünk magunk alá. Sikerült úgy összetartanunk, hogy a rokonainkkal (a Rohacsek és a Dötne család asszonyai, valamint azok gyermekei) egy házba kerültünk és maradtunk. Az utcára tilos volt kimennünk, így csak a kerteken keresztül tudtunk értekezni a más házakba zárt csurogi és zsabylai családokkal. Tőlük tudtuk meg, hogy Járeket gyűjtőtáborrá alakították a számunkra.

“Kertszomszédaink”-tól értesültünk a gyalogmenet megérkezéséről is. Anyám a két kicsivel a háznál maradt, én pedig a kertek kerítésein át a többiek keresésére indultam. A járeki templom kertjében csak öcsémet találtam, aki sírt, zokogott, azt hajtogatta, senkije sincs, mindenkit elvesztett. Elvezettem anyámhoz és testvéreinkhez. Ott mesélte el, hogy, amikor már nem volt ereje a további gyalogláshoz, kocsira tették, miután összeesett. A fogatosok elhagyták a továbbra is gyaloglókat, és habár már ők is megérkeztek, nem találtam sehol sem apámat, nénémet és unokatestvérünket; Veronkát (16). Megtudtam, hogy ideérkezésüket követően három csoportra osztották őket: egyikbe kerültek a munkába fogható férfiak, másikba a munkára alkalmas fiatalabb asszonyokat és lányokat, míg a harmadikba az idős férfiak, valamint a még nem munkaképes gyermekeket. Csak ez az utóbbi csoport gyalogos maradt Járekon, a férfiakat Szerémségbe vitték kényszermunkára, a nőket pedig Ujvidékre, hogy kórházakban egészségemélyzetként, illetve a szerb házaknál cselédként dolgozzanak.

Itt öt hónapig tartottak bennünket a gyűjtőtáborban. A munkabíró nőket és a nagyobb gyerekeket fegyveresek kísérték ki a határba mezei munkát végezni. Kezdetben a szoptatós anyákat is elszakították a csecsemőktől, hogy ők is dolgozzanak. Az öregek és a munkára képtelen betegek - köztük nagyanyám is - a gyerekekre vigyáztak, ápolták a csecsemőket. Később a kismamákat már nem vitték ki, mert a gyámolatlan öregekre bízott csecsemők közül nagyon sok meghalt a szoptatós anyák néhány napos távolléte miatt. Velünk, a nehezebb munkára alkalmatlan gyerekekkel az örök az akácfákat mászták, ezekről kellett szednünk azok termését, ki kellett szednünk a magokat, majd átadni az öröknek. Ma sem tudom, miért kellett ezt végeznünk. Csak arról hallottam, hogy több gyerek is leesett a fáról - kezét, lábát törve ; amikor eltörött alatta egy-egy vékonyabb ág.

Az élelmezésünk gyalázatosan silány és undorító volt. Tészta vagy korpaleves, nagyon ritka zszisikes bab, állati belekből főzött levesféle; mindez teljesen só nélkül. Ettől mindannyian éhen haltunk volna, ha nem találtunk volna a padlásokon és górékban szemenként összeszedett hulladék gabonát. Az asszonyok ezt főzögetve, sütögetve igyekeztek pótolni a lágerkosztot. Egyszer az egyik padlásra turkálva valami sófélét találtam. Anyám nagyon megörült és az asszonyokkal azonnal elosztották, de hamarosan rájöttek, ez műtrágyaféle lehetett, mert mindenkinek, aki megkóstolta, felmarta a száját.

Döméné, Vica nena és anyám - aki akkorra már előrehaladott terhes volt - kétszer is kiszöktek a táborból és a derékig érő vízen át Temerinbe gyalogoltak élelmet és söt koldulni. Másnap éjjel szöktek vissza; söt, krumplit és más élelmiszert hoztak magukkal.

Rettenetesen féltünk az öröktől, habár emlékezetem szerint nem vertek bennünket. A részeg ordítózásaik és a lövöldözésük rettegéssel töltötték el bennünket. A táborlakók veszteségei nagyok voltak. Főleg az idősek, a betegek és a csecsemők haltak meg. Az öt hónapon keresztül tartó nehéz munka és az éheztetés bizony szedte az áldozatait. Senkit sem tudok megnevezni,

mert szerencsére a mi családunkból nem hunyt el senki, de az utca másik oldaláról naponta 2-3 halottat is kivittek a temetőbe. A hozzátartozók nem vehettek részt az elhantoláson, azonban mi, gyerekek meglestük a temetést. Saját szememmel láttam, hogy a felnyitott német kriptákba tömték, taposták be a majdnem meztelenre levetkőztetett hullákat. Egy-egy kriptá nyitva volt mindaddig, amíg meg nem telt. A halottgyűjtő kocsival reggel indult útjára, házról-házra járva rakták egymás tetejére a tetemeiket. Rettenetes látvány volt, ahogyan a szeretteiket csak a börtönlakásuk kapujáig kísérhették ki a táborlakók, csöndben, minden szertartás nélkül.

A táborban látogatókat nem fogadhattunk. Szerinte Bácskában, ha voltak is rokonaink, azt sem tudták, hogy élünk vagy halunk, így nem segíthettek rajtunk. Udvarokon, padlásokon talált kutya- és macskatálakat, ronggyal tömített lyukas biliket, valamint hasonló "edényeket" szedtünk össze, súroltunk tisztára, azokat tartottuk a sótlan korpalevest mérő "szakács" mérőkanala alá. És, hogy megaláztatásunk teljes legyen, éjszakánként részeg szerb fegyveresek riasztottak bennünket, kopogtatták lakásunk falait, szerszámokat nyomtak a kezünkbe és ékszer, aranyat, ruhaneműt meg egyéb értékes elrejtett tárgyakat kerestettek, ásattak velünk az elárvult német házak falaiban, pincéiben, udvarain, pajtaiban. Aratás idején, eperéréskor az édes gyümölcszel pótoltuk a rabkosztot, de nem élvezhettük sokáig, mert egyik nap a fegyveresek összereltek bennünket - érdekes, ismét a templomkertbe. Olyan sokan voltunk ott bezárva, még csak leülni sem tudtunk, álltunk étlen-szomjan másnap délutánig. Este csoportokra osztottak bennünket és még az éjszaka folyamán elszállították a csoportokat vagonokban Szépligetre (Gajdobára). Itt is étlen-szomjan a templomkertben kellett várakoznunk hajnaltól délutánig. Ekkor a csoportokat szállították és fegyveres kísérettel elindulhattak a német házak felé beszállásolásra. Egy-egy szobába ismét több családot, míg egy-egy l2ázba pedig 30-40 személyt zsúfoltak be. Újból sikerült a rokonokkal egy helyre kerülni, egy német cipész papucsos - erre csak következtettünk az ott talált kis fakeresztből és egy-két kaptafából - házának egyetlen szobájába. Húszan voltunk egy szobában, mégpedig anyám, én, Karcsi öcsém, Terus és Évi húgaim; Rohacsek Mihályné, Ilka ángyi a 10 éves Józsi és 5 éves Misi fiával; a 70 éven felüli Döme nagyapa feleségével Bertók Erzsébettel, lányuk Vica a 4 éves Pisti fiával, fiaik Ferenc és Márton családostól, azaz Maris a 3 éves Mariskával, valamint Kati a két fiával, Ferivel és Marcival, no meg itt volt még az én özvegyen maradt Rohacsek nagyanyám is. A ház többi helyiségében mások, korábbi szomszédok, csurogi magyar asszonyok és gyerekek voltak beszállásolva, a miénkhez hasonló körülmények között.

Itt, a falun belül már szabadok voltunk. A falu szélén fegyveres őrség vigyázott ránk. Kényszermunkára sem hajtottak ki nőket. Gajdobrai szerbek azonban sóért, lisztért, hagymáért, krumpliért vihettek ki asszonyokat a határba dolgozni. Előrehaladott terhessége ellenére anyám is ment nemegyszer mezei munkára.

Két-három héttel letelepítésünk után érkezni kezdtek a kényszermunkát túlélő csurogi férfiak és a 15-20 éves lányok transzportjai, legtöbbször vasúton, de jöttek gyalog is. Minduntalan a vasútállomáson ténferegtem, hátha apám és nővérem visszakerül. Három hét utáo2 megérkezett Margit nővérem és Veronka unokatestvérünk Újvidékről. Habár korábban sem voltam kövér, olyannyira leromlottam, hogy nem ismertek rám, amikor megszólítottam őket. Ők jól néztek ki, mivel egy kórházban takarítottak és rendszeresen étkezhetek. Nagy volt a család öröme, amikor az elveszettnek hitt családtagokat elvezettem a szálláshelyünkre. Apám a lányok után egy héttel érkezett meg. Az állomáson sem én őt, sem pedig ő engemet nem ismert meg, úgyhogy két órával a vonat érkezése után mások vezették el hozzánk. Nem egyedül jött, vele volt Döme nagyapa fia, Ferenc is, így lettünk 24-en az 5x4-es szoba lakói.

Döme Vica Bajusz István nevű ura, valamint Döme Maris férje - akinek a nevére már nem emlékszem - soha többé nem kerültek elő Apám és Ferenc szerint, mivel nem voltak velük a szerémségi út- és vasútépítő kényszer munkán, sorsuk már Csurogon beteljesedett, úgy jártak, mint a többi ártatlan magyar, köztük a nagyapám is. Apám testvérbátyját, Ifj. Rohacsek Mihályt sokáig keresték még a csurogi szerbek. Ő azonban sikeresen bujkált mindaddig, amíg a családja ki nem szabadult a táborból, akkor kereste meg őket.

Gajdobrán mindössze két hónapon át tartottak minket fogva. Itt közös konyhára jártunk, dolgozhattunk helybeli szerbeknél. A csont-bőrre soványodott emberek között itt is aratott a halál, különösen amikor kitört a hastífusz járvány. Megítélésem szerint itt sokkal többen haltak meg, mint Járekon, azonban a hozzátartozóknak megengedték, hogy halottaiknak sírt ássanak és kikísérhessék. Koporsókra azonban itt sem áldoztak, az emberek a tetemetek rongyaikba csavarhatták és úgy földelhették el.

Kínzóinknak nyilvántartásuk volt rólunk. Felszólították a családokat, jelentsék be, hol található a rokonaik, majd miután leellenőrizték, azok meg is látogathatták a foglyokat. Így jöttek el hozzánk a földvári és a szenttamási rokonok, sőt még élelmet is hozhattak. Ekkor már névre szóló, a család tagjainak létszámát kimutató okmányt is kaptunk élelmezési célokra. Ebből is látszik, volt egy névjegyzékük rólunk.

A legvégén megkérdezték a családokat, hova, melyik bácskai településre szeretnének eljutni és megtelepedni az ottani rokonoknál, mert a tudunkra adták azt is, hogy Csurogra, Zsablyára, a Sajkás-vidék településeire, a régi otthonainkba soha többé nem térhetünk vissza, az otthagyt javainkat, jószágainkat sincs jogunk visszakövetelni, ez a feltétele a gyűjtőtáborból való kiszabadulásunknak.

Kiszabadulásunk után Bácsföldvára kerültünk a Megyeri nagyapához, ahol anyám a mostohaanyja segítségével idő előtt megszülte Nándor öcsémet, akit a haláltábor alatt hordott ki a szíve alatt. A legyengült anya még gyengébb magzatát utána alig tudták életben tartani. A szegény sorsú nagyapa és mostoha nagyanya becsületére legyen mondva hogy kevéske élelmüket, ruhájukat megosztották a csont-bőr sovány, herpesszel borított ajkú, egy szál ruhában szélnek eresztett volt táborlakó gyerekekkel. Még ez a szegényes ellátás is túl nehéznek bizonyult a hátunkhoz tapadt üres gyomrunknak, hetekig betegek voltunk a "zsíros" ételektől.

Ártatlanul meghurcolva és megalázva, minden vagyonából jogtalanul kiforgatva, testben és lélekben meggyötörve állt családom egy szál ruhában egy újabb tél küszöbén, amikor Megyeri nagyapáék segítségével testi erőben kissé felépültünk. Ekkor apám szerb tanyákon szállásért és élelemért béresmunkát vállalt. Így egyik szállásról a másikra hányódva-vetődve kerültünk el a szenttamási határba a Dunderski, majd később a Gavanski tanyára is. Dunderski a nővéremet elvitte a szabadkai házába szobalánynak, mi pedig a tanyáján éhbérért a jószágot őriztük és béreskedtünk. Isten segítségével és szorgalmunkkal azonban mindannyian túléljük a magukat felszabadítónak kinyilvánító fegyveres rablók haláltáborát.

A már említett nagyapán és a két sógoron kívül a kivégzett szomszédok közül Balogh Pál nevére emlékszem, akit ütlegelve hajtottak végig az utcákon, majd kivégezték. Tudok még Bajai bácsi kivégzéséről, három gyermeke és felesége a táborban a szomszédságunkban volt elhelyezve,

sajnos a neveikre már nem emlékszem. Úgy tudom, id. Kasza Antaléknál tömegmészárlást folytattak. Őt, leányát Terézt, még két vagy három lányát, továbbá fiát, ifj. Kasza Antalt és feleségét a házuknál verték agyon, mert nyilasok voltak. A családból csak ifj. Kasza Antal akkor 8-9 éves fia maradt élve, majd gyűjtőtáborba került. Galambos Pált szintén elhurcolták, soha többé nem került elő, feleségét a négy gyerekükkel együtt kitelepítették. Az Iván Pisti és Maris apját szintén eltűntették. Ők az anyjukkal együtt velünk voltak a haláltáborban. A gyűjtőtáborból emlékszek egy Szabónéra és egy Márcel nénire, ez utóbbi Jani fiával és 3 vagy 4 lányával a szomszédos házban lakott, egész idő alatt a kivégzett férjét siratgatta, sajnos, az ő keresztnévére sem, mint oly sok máséra, nem emlékszem.

A Rohacsek familia nagyon szerteágazó volt, legtöbb tagja Csurogon élt. Szétszóratásunk óta nem tudunk kapcsolatot teremteni senkivel sem közülük. Nem tudom megmondani, miért. Lehet, hogy apámnak sem volt erre lehetősége, de az is meglehet, nagyon kevés túlélő maradt meg.

Kevro Latifné, Rohacsek Matild

IV.

Tisztelt Júlia!

Olvastam a temerini újságban, hogy gyűjti az adatokat a csurogi magyar áldozatokról. Én is küldök, ha még nem késő

Mielőtt hozzáfogok a levél írásához, engedje meg, hogy bemutatkozzam. Muzslai Józsefné vagyok, született Szrenkó Katica.

Édesapám, Szrenkó Mátyás 1890-ban született Csurogon. Amikor 1944-ben megindult a néptömeg 54 éves volt. Mi mondtuk édesapánknak, hogy ne maradjunk. Mindnyájan féltünk, de édesapám azt felelte: ő nem megy. Neki nincs mitől félni, mert soha nem bántott senkit, még haragosa sincs, tehát nincs mitől menekülni. Ismerte az egész falu, illetve mindenki ismert bennünket.

Egyik reggel jött két szerb ember, ismertük is őket. Azt mondták: "Matyi bácsi, el kell jönnie velünk!" Kérdeztük, hová. Be a község házára, mondták. Miért? valami baj van? Azt felelték, nincs semmi, csak kihallgatásra viszik, utána hazajöhet. Sajnos, soha többé nem jött haza. Édesanyám hordta neki az ennivalót körülbelül egy hétig. Ekkor, egyik nap édesanyám visszahozta az ételt. Soha többé nem láttuk, nem hallottunk felőle. Tudomásom szerint a sintérházban egy nagy gödörbe, illetve egy nagy tömegsírba lett temetve a többiekkel együtt, majd mésszel leöntötték őket. Arról hallottunk, hogy édesapámat egyik unokatestvérem férjével, Józsa György sógorral, a gátörrel kötözték össze. Azt mondták, ha sógorok voltak az életben, menjenek együtt a halálba is. Mindezt onnan tudjuk, hogy a kanászfiú, aki nálunk dolgozott, amikor jött, mindent elmesélt, amit látott vagy hallott.

Később, novemberben elvitték a nővéremet, Nemes Pálné, született Szrenkó Ilonát. Akkor 25 éves volt és négy és fél hónapos állapotos. Bejöttek hozzánk, úgy tettek, mintha kutattak volna,

de semmit sem találtak, mégis azt mondták, menjen velük. Amikor megkérdeztük, hova viszik a három éves fia mellől, akkor megkérdezték, hogy hol a férje, amire azt válaszolta: katona. Akkor mégiscsak velük kell mennie, mondták. Utána én hordtam neki a reggelit, ebédet és vacsorát 17 évesen. Egyik este kiadta az ékszereit, majd azt mondta, hogy vigyázzunk a kisfiúra és neveljük fel. Másnap már nem találtam, ezért elkezdtem keresni. Egy fiatal szerb azt állította, elvitték Zsablyára főzni, majd megfogta a kezemet és elkezdett befelé húzni, közben azt hajtogatta, elvisznek engem is oda, a nővéremet pedig kiengedik. Mivel akkor már tudtuk, hogy mit jelent eltűnni, én elkezdtem kiabálni, de ő csak húzott tovább. Kijött erre egy idős szerb férfi, jó ismerősünk és megkérdezte: "Mi történik itt? ". " Uros bácsi, el akar vinni!" - mondtam. Ekkor rászólt a fiúra, hogy hagyjon engem, nekem pedig mondta, menjek szépen haza és ne keressen többé Ilonkát. Ebből mindent megértettem, de még ma sem tudom, hova temették el. Feketében nem volt szabad kimenni az utcára, így a házban, a szívünkben és a lelkünkben gyászoltunk.

Ha jól emlékszem a dátumra, január 23-án reggel korán keltem, kimentem az istállóba megetetni a jószágokat, amikor láttam - mivel a falu szélén, a rétparton laktunk, hogy a falu körül van fogva. Nyolc órakor bejött hozzánk két katona és elmondták, hogy azért küldték őket ide, mert a magyarok fellázadtak, itt pedig síri csend van. Elküldtek a sarki kocsmába pálinkáért, közben egy valamikori szerb szomszédunkkal találkoztam, aki azt ajánlotta, hogy menjek gyorsan haza, a házat pedig senki se hagyja el. Ekkor már látni lehetett az embereket, amint csomagokkal a hátukon mennek a központ felé. Mihozzánk tizenegy óra után értek, azt mondták, amit csak tudunk, vigyük magunkkal. Úgy gondoltuk, nem lesz erre szükségünk, hiszen kivégeznek bennünket, mint a többieket. Újra azt mondták, csomagoljunk, mert el kell hagynunk a házat. Mikor készek voltunk, az indulás előtt kimentem, elengedtem a jószágokat és a górért kinyitottam, így hagytam el a házat.

A központba érve azonnal elszedték tőlünk a pénzt és kétfelé terelték a népet. Az idős embereket és a fiatal fiúkat a magyar templom előtti térségen, a nőket és a gyermekeket a szemben levő piactéren gyűjtötték össze. Késő délután megindult a menet. Gyalog fiataljai, a nagyon idősek és a betegek pedig kocsival. Hajnal tájban értünk Járekra a lágerba, Huszonöt-harmincan voltunk egy szobában, ahol egymás mellett a földön, szalmán feküdtünk. Minden reggel mentünk a határba dolgozni; előtte, amikor sorbaállítottak bennünket, valakiket állandóan kiállítottak és másfelé vittek el úgy, hogy az illetők el sem búcsúzkozhattak a rokonoktól.

Így kerültem én is el Irmapusztára, Kiszács mellé. Járekon az "ennivaló" nagyon rossz volt, kukoricadarát és valamilyen vízben főtt tésztát kaptunk só nélkül. Sokan, akik valahogyan ki tudtak szökni, elmentek Temerinbe; az ottani magyaroknak eladták a ruhájukat ennivalóért, esetleg kéregettek.

Egy napon elindultunk, vittek bennünket Szépligetre, ahol már ott voltak a járeki lágerből a népek. Mindenki itt találkozott újra a családjával, én is édesanyámmal és a kisöcsémekkel. A viszontlátás volt talán életem legboldogabb perce.

Ott dolgoztunk még vagy két hónapig, akkor kaptunk egy cédulát, azaz elbocsátó levelet, amire rá volt írva, hogy mehetünk mindenfelé, csak Csurogra, Zsablyára és Mozsorra nem.

Jött ránk a sötét tél. Mi Moholon telepedtünk le és hála a jó Istennek édesanyámmal átvészeltük a legnehezebb napokat, újrakezdjük az életet szinte a semmiből, ugyanis csak azzal rendelkezünk,

ami rajtunk volt. Később 1962-ben vándoroltunk ki Ausztráliába; oda; ahol most is élünk.

A közeli rokonaink közül eltűntek még: nagybátyám Szrenkó József, felesége Mária, fia Ferenc; másik nagybátyám Bakos István fiaival Pállal, Józseffel és Ferencsel; valamint egyik unokatestvérem férje, Józsa György gátör.

Mély tisztelettel a csurogi születésű
Muzslai Józsefné; Szrenkó Katica
Ausztrália, 1995. 02. 23.

V.

Édesapám, Tóth József Mihály, 1898. szeptember 28-án született Bácsföldváron. 1944 őszén a partizánok a csurogi tanyánkról hurcolták el. Körülbelül két hétig a községháza börtönében tartották fogva, ott kínozták, majd november 1-ének hajnalán a többi vele szenvedő magyarral együtt kivégezték. Utolsó útjuk parasztszekérre dobálva, trágyával lefödve a sintérgödörbe vezetett.

Nagyapám - édesapám apja -, Tóth (Mátyás) József 1871-ben született Bácsföldváron. Ottani családi házunkból hurcolták el, tudomásunk szerint 1-2 napig tartották fogva, majd miután kivégezték, a többi magyar áldozattal együtt, a becsei út melletti, úgynevezett csonthalom tövébe ásott gödörbe dobták.

Mindkettőjüket bármiféle törvényes eljárás nélkül likvidálták, soha nem kaptunk semmiféle értesítést sorsukról sem szóban, sem pedig írásban. Politikával nem foglalkoztak, nem voltak semmilyen pártnak tagjai, ártatlannak érezték magukat. Ha nem így lett volna, akkor nem várjuk be a partizánokat, elmegyünk a többiekkel Magyarországra. Én akkor 12 éves voltam, édesapám egyetlen gyermeke, imádtuk egymást kölcsönösen. A mai napig könnyhullajtás nélkül nem tudok emlékezni rá, sem pedig írni róla. A csurogi 1942-es pravoszláv karácsonyi razzia napján édesapám megmentette a tanyánkra befutó csurogi Josincev Milivojt. Amíg apámat bezárva tartották, megkérte nagyanyámat, aki az ételt hordta neki, hogy menjen el a fent nevezett emberhez. Nagyanyám térdre borult és sírva kérte, hogy mentse meg az édesapámat, ő pedig csak így válaszolt: "Ne smem ja tamo, babo, ni blizu. I mene ce zadržati." (Nem merek én oda menni, anyó; még a közelébe sem. Engem is ottfognak.)

Mi - édesanyám és én - a "felszabadulás" idején az édesanyám szüleinél tartózkodtunk, ugyanis édesanyám könyörgésének köszönhetően mégiscsak elindultunk mi is Magyarországra, mielőtt a partizánok megérkeztek volna, de előtte elmentünk édesanyám szüleihez - egy másik faluba elbúcsúzni. Onnan senki sem menekült, ezt látva édesapám megsajnálta idős szüleit, akikkel egy háztartásban éltünk, visszament Bácsföldvárra. Ekkor megígérte, hogy e jön értünk, ha minden elcsendesedik. Nagyapám 80 holdas parasztagazda volt Földváron 4 szobás házzal, a csurogi határban levő tanyával és földdel a nádaji határban. A korára nézve apám még katonaköteles lett volna, de mint Aranykalászos Mintagazdát felmentették. A tanyánkon tartózkodott egy temerini család harmadosként, sajnos, a nevükre már nem emlékszem. Édesanyám biztosan tudná, de sajnos, nincs már az élők sorában. A tanyáról őket a járeki lágerbe hurcolták, itt meglátogatta

őket anyám. A bizonytalanságtól kínozva egy decemberi napon kb. 50 kilométer távolságból gyalog indultunk Bácsföldvárra, mert édesanyám szüleitől a partizánok elkobozták a kocsijukat lovastól. Nagyanyámat egyedül találtuk a nagy házban se élve, se halva, ahogyan mondani szokták. Görcsös sírás közepette mesélte el, hogy a szeretteink nincsenek többé. Elmondta azt is, hogy azóta a "felszabadítók" már kétszer jöttek kocsival, vittek mindent, amit értek: élelmet, ágyneműt, edényeket mind a zománcosat, mind pedig a porcelánt ; még nagyapám asztragán ünneplő kabátját is keresték; azt, amelyet a legjobb öltönyökkel és az arany zsebórával a nagyanyám a nyári konyha padlására dugott el. Ezeket is természetesen oda kellett adni, " Treba partizanima " (Kell a partizánoknak), szolt az ürügy. Egyszer én is szemtanúja voltam a kényszeradakozásnak, mert miután odaértünk, a látogatások nem szűntek meg: Ekkor egy szekrényben levő egész vég cicc, puplin, vászon, damaszt, kanavász, szövetek - mivel a nagyanyám sohasem vásárol méterre ezekről kellettek a partizánoknak. El is vitték azokat. Később már a szegényebb sorsú - szerényebb - rokonok tartottak el bennünket. Rémületem akkor érte el a tetőfokát, amikor rémhírek érkeztek, mint pl.: az elhurcoltak teljes családját ma éjszaka ki fogják irtani. Ilyenkor esténként kimentünk a határba, magunkkal vittük a subát, bebújtunk a kinn telelő szárkúpokba és ott töltöttük az éjszakát.

Édesanyám egyszer találkozott a tanyaszomszédunkkal és azt mondta neki: " Uros szomszéd, maga mondta, hogy ne menjünk sehova, a férjem jó ember, neki nem kell félni, mégis kivégezték. " A szomszéd erre azt felelte : " I tebe su trazili, da su te nasli, i tebe i dete bi ubili. " (Téged is kerestek, ha megtalálnak, megöltek volna téged és a gyereket is.) Lehet, hogy jobb lett volna úgy! Nem tudom megérteni, honnan van az emberekben annyi energia, hogy mindezt túléljék, hogy testileg és szellemileg is épek tudnak maradni!

Úgy érzem, egykori jó tanyaszomszédunkról is meg kell emlékezni. A tanyánk mögötti szomszédunkat id. Juhász Miklóst fiával, ifj. Juhász Miklóssal együtt kivégezték. A szomszéd édesapám korabeli volt, a fia pedig a nagykorúság határán, de még nem volt katonaköteles. Az anyuka a két lányával együtt Magyarországra költözött, tudtommal ott is maradtak. Lehet, hogy már nincsenek az élők soraiban, hiszen már én sem vagyok fiatal, ezért ha más még nem jelentette volna ezt a tragédiát, így én megteszem.

A félelem még mindig gátol abban, hogy a levelet aláírjam, de majd egyszer találok rá módot, hogy nevémmel, adataimmal hitelesítsem az itt elmondottakat.

Mély tisztelettel Júlia, bámulva bátorságát és lelkierejét búcsúzik egy rokonlélek.

u.i. Amikor átolvastam a leveletemet, észrevettem, hogy nem írtam meg a vagyonunk sorsát. A tanyánk a rengeteg jószággal, a komplett mezőgazdasági felszereléssel, a földdel el lett tölünk kobozva. Erről természetesen nem kaptunk semmilyen írást, csakúgy mint a többi csurogi. A bácsföldvári házunk felét (ami nagyapám nevében volt) elkobozták és árverésen eladták. Egy MAGYAR vette meg!!! Én 15 éves koromban dolgozni kezdtem, Bécson az iskoláztatásomat - gimnázium 3. osztály - meg kellett szakítani, mert mostohaapámnak felmondtak a malomban.

VI.

A magyar honvédség bevonulására mint öt éves gyermek röviden; de kétségkívül világosan emlékszem. Csurog központja, délután, napos idő. A tömeg megtöltötte a falu központjában lévő teret, az iskolával szemben álltak, balról a katolikus templom, kissé jobbra a községháza, mögötte pedig a pravoszláv templom.

A bevonuló hadsereget megelőzte a zenekar és az előfutárokból álló kisebb katonai alakulat, rájuk már nem emlékezem, de azt tudom, hogy a himnusz kezdetekor több helyen is megemelkedtek az iskola tetőjének cserepei és sortüzet adtak le az ünneplő tömegre. A katonák kiáltottak, hogy mindenki vesse magát a földre, öreganyámmal mi is ezt cselekedtük (nekem ez fölöttébb tetszett). Ekkor kiadták a parancsot, hogy mindenki térjen haza a legrövidebb úton. A folytatás már közismert, a tetteseket elfogták, elítélték és kivégezték.

A megtorlás sorozata ezzel vette kezdetét.

Szüleimnek abban az időben üzletük volt Csurogon. Az iskola tanítói és a közkatonák, akik a boltot szép számban látogatták, nyíltan kimondták, hogy bekövetkezett a vég, mindenkinek szökni kell, ezt ajánlották a szüleimnek is. Apám azt mondta, ő nem bűnös és nem megy sehova. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy Szálasi, a nyilas vezér 1944 szeptemberében vagy októberében meglátogatta a falut. Bennünket, gyerekeket kitereltek a vasútállomás közelében lévő épület elé. Bámultuk a vezér fényes autóját, ragyogó csizmáját. Most már könnyű okosnak lenni: az összejövetelel megjelentek, ha mást nem is tettek, de a jelenlétükkel aláírták saját halálos ítéletüket. A megtorlásról nem kívánok írni, arról már sokan beszéltek.

A járeki lágerről szeretnék egy pár szót megjegyezni.

Talán a leghidegebb nap lehetett akkor, amikor hozzánk is berontottak a fegyveres civilek, akik már addig is többször megfenyegettek bennünket, majd az udvarunkban a kapunak állították a bátyámat és engemet is. Jőmagam ekkor nyolc éves voltam. Kiabálva megparancsolták, hogy amit a vállunkon elbírnak, azt gyorsan csomagoljuk össze, mert tovább nincs itt maradás nekünk. A falu magyarjait kiterelték a központban levő térre. Meghatározták azt a vonalat, amin kívül nem volt szabad lépni. Itt álltunk délelőtt nyolctól délután négyig. Ezt megelőzve a dobosok kihirdették a parancsot, hogy minden értékpapírt, pénzt, aranyat, ékszert egy szalmahordó kosárba kell dobni, mert aki ezt nem teszi, azt kivégzik. Ekkor öreganyám levette a nyakában levő zacskót és szó nélkül a kosárba dobta. A zacskó tartalma annak a kilenc Amerikában eltöltött keserves évnek, amit öregapám egy ólombányában eltöltött, az eredménye volt. Alkonyodott már, amikor a szomorú menet elindult, az öregeket és a gyermekeket kocsikra rakták. Az egyik lábamról útközben leesett a cipőm; így Járekre érve egy lábon állva vártam azt a pillanatot, amikor végre betoloncoltak bennünket egy szobába, ahol a padlóra szalma volt terítve. Abban a házban volt a konyha is, itt főzött édesanyám. Kimondottan állati takarmány volt, só nélkül (gersli kukoricalisztból). Tejet és húst nem kaptunk. A lágerlakók sóhoz hasonló vegyszerből ételízesítőt állítottak elő, hogy elviselhetőbb legyen az állatnak sem megfelelő élelem. A munkára alkalmasak a földeken dolgoztak: Így a bátyám valahonnan hozott néha egy kis tejet, amit én ittam meg. Nagy ünnep volt az, amikor az óbécseiek csomagot hoztak.

Emlékszem a hullaszállító kocsikra, amelyek minden nap járták a falut és szedték össze a tetemeteket. Orvos volt, csak gyógyszer nem. A láger parancsnok állítólag lány volt, roppant szigorúan, férfiasan viselkedett. Szigorú intézkedései közé tartozott az, hogy nekünk,

gyermeknek még a túloldalra sem volt szabad átmennünk, mert különben ránkölt. Arra nem emlékezem, hogy valakit lelőtt volna, de láttam, amint lövöldözött. (Később úgy értesültem; hogy a Petőfi-brigád tagjai Becsén alaposan helybenhagyták, majd kivándorolt külföldre.) Mivel Járek nagyon szép falu volt gyönyörű házakkal, mindegyikben pumpás kúttal, padlós szobákkal - valamikori gazdag német település - , így betelepítették bevándorlókkal, minket pedig Szépligetre vittek. A vajdasági magyarokat a németekhez hasonlóan szintén ki akarták lakoltatni és a helyükbe délről hoztak volna be népeket, ezzel javítva a "nemzeti összetételen".

Szépligeten már könnyebb volt a helyzetünk. Innen engedtek szét bennünket, ha valaki jött értünk és aláírt valamilyen okmányt (megjegyzés: valakinek felelni kellett értünk, hogy ne legyünk az állam terhén). Mivel hazamenni mehattunk, így a csurogi lakosság a környező falvakba, városokba került remélve és bizakodva, hogy valamikor visszamehetnek otthonukba, ahol születtek, éltek és dolgoztak. Nagy részük, mivel senkinek sem ártottak, nem volt ellenük eljárás, nem voltak elítélve, hitt abban; hogy egyszer majd visszamehetnek és visszakaphatják elvett vagyonukat. Az igazsághoz tartozik, hogy az akkori magyar kormány a saját népét is eladta, nemcsak minket. Itt bennünket senki sem védett, ami egyedülálló a történelemben. A rettenetes terror belefojtotta a szót az emberekbe. Egyedül Mindszenty József bíboros emelte fel a szavát értünk, ami miatt minden tiszteletet megérdemel.

A lágerből kikerülve mi Becsén húzódtunk meg. Itt kíséreltünk meg új életet kezdeni a semmiről. Egy októberi napon a község kisbírója körbejárta a volt lágerlakókat és úgy, mint Csurogon, most is azt parancsolták, mindenki jelenjen meg a községházán a hátán azzal, amit magával tud vinni (másunk úgyszemint). Így aztán egy verőfényes napon megalázva, megtörve, hontalanul és reménytelenül újból együtt voltunk mi, lágeresek, akik Becsére kerültünk. Azt vártuk, hogy Magyarországra visznek bennünket, de szárnyra keltek más rémhírek is. Sorakozót fújtak, majd megjelent Beretka Sándor járási vagy községi elnök, aki ellépett a szomorú század előtt. Becsületére legyen mondva, egy nagyot legyintett és azt mondta: "Nem valók ezek semmilyen munkára, menjen szépen haza és éljenek békében." Ezzel a zaklatásnak vége is lett.

Tíz-tizenöt év múlva egy vajdasági tisztségviselő lett a tanárom; aki mindaddig, amíg nem tudta meg, hogy hova való vagyok, nagyon szimpatizált: Amikor tudomására jutott, hogy hol születtem, az egész osztálynak történelemórát tartott a csurogi eseményekről, de kimondottan csak az 1942-es megszállókról és csatlósairól beszélt. Egy szóval sem említette, mi történt 1944-ben, hogy a megtorlás aránya tíz az egyhez volt; arról sem beszélt, hogy a lakosok vagyonuktól megfosztva földönfutókká váltak.

Ezek a sebek ezért olyan nagyon fájóak. Nehezen gyógyulnak. Ha talán már begyógyultak, ne engedjük erőnek erejével feltépni őket; nehogy újra rajtunk verjék el a port, mert szenvedtünk már sokat, túl sokat is...

Névtelen levélíró

VII.

Anna nővérem fia, Uglík József a fordulat idején 30 éves volt. Magyar időben nősült, csurogi

lányt vett el és oda is költözött. Hamarosan munkát is kapott a községházán, parádés kocsis lett. Az egyik csurogi szerb meg is fenyegette, hogy vigyázzon a tőle elkobzott lovakra, mert az életével fizet, ha valami bajuk esik.

A dobszó elől Szenttamásra szökött, hogy ne kelljen berukkolnia a honvédségbe. Később itt fogták el a szerbek, innen hurcolták el Csurogra. A januári nagy hóban kinn mezítláb állva vallatták, ütlegelték, majd átszállították az újvidéki börtönbe, ahol fél éven keresztül kínozták. Testvérem kéthetenként vihetett be neki tisztát és kevés élelmet. Ekkor beszélgethettek is. "Ártatlanul kínoznak, anyám! Bár csak ne élnék már!" - mondogatta. Fél év után visszavitték Csurogra, ott végezték ki nyilvánosan, golyó által. Ekkor édesanyját Szenttamásról odacipelték és kényszerítették, hogy nézze végig a fia halálát. Testvéremet a kivégzés közben a csurogi szerbek leköpdösték, miközben azt mondogatták, megérdemli mindezt, aki ilyen embert szül és nevel. A halott teste tele volt véraláfutásokkal, daganatokkal és sebekkel. Testvéremet nem engedték a közelébe, azt sem tudta meg, hova temették.

Uglik Józsefnét is kivégezték. Nagyon bátor menyecske volt. Úgy hallottuk, hogy bátor ellenállása miatt a házról-házra fosztogatni járó csöcselék végzett vele, fejszével levágták a fejét.

Névtelen levélíró